Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

КПСС-эй Буряадай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй, Министрнүүдэй Соведэй орган

омнай 1921 оной брин 21-hэ гарана | № 155 (13644) | 1974 оной июлиин 5, пятница | Сэн 2 мүнгэн

„СОЮЗ-14" ГЭЖЭ ЗАМБУУЛИНАЙ ОНГОСО НИИДХҮҮЛЭГДЭБЭ

ТАСС-ай МЭДЭЭСЭЛ

Газарай оршон тойронхи замбуулинай дайда шэнжэлхэ программын үндэhөөр онгосын командир Советскэ Союзай Герой, СССР-эй летчик-космонавт Попович Павел Романовичhаа, бортинженер подполковник-инженер Артюхин Юрий Петровичhаа бүридэнхэй экипажай жолоодоhон «Союз-14» гэжэ замбуулинай онгосо 1974 оной июлиин 3-да Москвагай сагаар 21 час 51 минутада Газарые тойрон дабшадаг хэмэл одоной замда гаргагдаа.

«Союз-14» гэжэ замбуулинай онгосын ниидэлгын программаар иимэ асуудалнууд бэелүүлэгдэхээр хараалагдана:

— байгша оной июниин 25-да Газарые тойрон дабшахa замда гаргагдаhан «Салют-3» гэжэ научна станцитай хамтаран туршалгануудые хэхэ;

— ниидэлгын элдэб шатануудта «Союз» гэжэ онгосо дээрэ тодхогдон табигдаhан түхеэрэлгэнүүдые бүлэг бүлэгөөрнь шалган туршаха.

«Союз-14» гэжэ онгосотой радио ба телевизионно тогтууритай hайн холбоон тогтоогдонхой.

Онгосын командир нүхэр Поповичой элидхэhэнэй ёhоор, замдаа гаралгые, дэгдэн хөөрэлгые космонавтнууд гэмгүй hайнаар дабажа гараhан байна.

Онгосо дээрэ тодхогдон табигдаhан түхеэрэлгэнүүд гэмгүй hайнаар хүдэлнэ, таhалганууд соохи эрхэ байдалынь газар дээрэхидэл дүтэрхы байна. «Союз-14» гэжэ онгосын Газарые тойрон замдаа гаргагдамсаарнь, космонавтнууд нүхэд Попович, Артюхин ниидэлгынгээ программа бэелүүлжэ эхилбэ.

(ТАСС).

„СОЮЗ-14" ГЭЖЭ ОНГОСЫН КОМАНДИР, ПОЛКОВНИК ПОПОВИЧ ПАВЕЛ РОМАНОВИЧАЙ НАМТАР

СССР-эй летчик-космонавт Павел Романович Попович — замбуулинай дайда шэнжэлhэн түрүүшын хүнүүдэй нэгэн мүн. 1962 ондо тэрэ «Восток-4» гэжэ замбуулинай онгосоор ниидээ hэн. Тиихэдээ эрэлхэг зориг, баатаршалга гаргаhанайнь түлөө Павел Романовичта Советскэ Союзай Геройн нэрэ зэргэ олгодоhон юм.

Павел Романович Попович 1930 ондо Киевскэ областиин Узин гэжэ тосхондо түрэhэн байгаа. 1951 ондо Магнитогорско индустриальна техникум дүүргэнэйнгээ удаа өөрыгөө авиацида зорюулхые шиидээ hэн. Сэрэгэй-авиационно училищи дүүргээд 1954 онhоо хойшо Совет Армиин авиационно частьнуудта алба хээ. 1960 ондо космонавтнуудай отрядта абтаа.

1957 ондо П. Р. Попович Советскэ Союзай Коммунис партиин зэргэдэ ороо hэн.

1968 ондо Ц. Р. Попович Н. Е. Жуковскиин нэрэмжэтэ агаарай-сэрэгэй инженернэ академие амжалтатайгаар дүүргэhэн байна.

Космонавтнуудые бэлдэхэ түбтэ габшагайгаар хүдэлэн, Павел Романович нийтын эдэбхитэй ажал ябуулдаг юм. Тэрэ УССР-эй Верховно Соведэй депутат, Совет-Австриин бүлгэмэй Түбэй правлениин түрүүлэгшын орлогшо. Тэрэ нийтын бусад эмхинүүдэй хүдэлмэридэ мүн лэ эдэбхитэйгээр хабаададаг.

Космонавтын hамган — Марина Лаврентьевна авиациин полковник, техническэ эрдэмэй кандидат, мэдээжэ летчик-испытатель.

Эдэнэр хоёр басагатай: Наташань 18-тай, Оксанань зургаатай.

„СОЮЗ-14" ГЭЖЭ ОНГОСЫН БОРТИНЖЕНЕР, ПОДПОЛКОВНИК-ИНЖЕНЕР АРТЮХИН ЮРИЙ ПЕТРОВИЧОЙ НАМТАР

Юрий Петрович Артюхин 1930 ондо Московско областиин Клинскэ районой Першутино гэжэ тосхондо түрэhэн байгаа.

1948 ондо дунда hургуули дүүргээд, Серпуховско сэрэгэй авиационно-техническэ училищида hурахаяа ороо hэн. Училищи амжалтатайгаар дүүргэhэнэйнгээ hүүлээр Совет Армиин авиационно частьнуудта алба хээ.

1957 онhоо Советскэ Союзай Коммунис партиин гэшүүн. Ю. П. Артюхин Н. Е. Жуковскиин нэрэмжэтэ агаарай-сэрэгэй инженернэ академие 1958 ондо дүүргэhэн байгаа. hургуулияа дүүргэмсээрээ, тус академиин эрдэм-шэнжэлэлгын лабораторинуудай нэгэндэ хүдэлбэ.

Юрий Петрович 1963 оной январь hарада космонавтнуудай отрядта абтаа hэн. Жолоодогдодог элдэб аппарадуудта hуужа, замбуулинай ниидэлгэнүүдтэ бэлэдхэл хэhэн байна.

Космонавтын hамган — Нина Ивановна «Наука» гэжэ хэблэлдэ хүдэлдэг.

Артюхинтанай бүлэ хоёр хүбүүтэй. Ехэ хүбүүн Сергейнь 19-тэй, тэрэ Ригын авиационно-инженернэ дээдэ училищида hурадаг юм. Одхон хүбүүн Владимирынь 10-тай.

Космонавтын эсэгэ — Петр Павлович Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үедэ, 1941 ондо наhа бараа hэн. Эхэнь — Анна Васильевна пенсидэ гаранхай, Московско областиин Клин хотодо ажаhуудаг юм.

СОВЕТ-АМЕРИКАН ХАМТЫН КОММЮНИКЕ

...ээдэ тушаалтадай совет-американ уулзалгануудые ...е болоод лэ үнгэргэжэ ...а тухай үгэеэ ойлголсо...й ёhоор, мүн 1973 оной ...дэ США ошоходоо, ...СС-эй ЦК-гай Генеральна ...етарь Л. И. Брежневэй ...н уряалаар США-гай ...зидент Ричард М. Ник... гэгшэ hамгантаяа 1974 ... июниин 27-hоо июлиин ...үрэтэр албанай хэрэгээр ...етскэ Союзда ерээд буса...

...ндэ ерэхэдээ, Президент ...иксон Москваhаа гадна, ...ск болон Крымэй урда ...е ошоhон байна.

...овет хүтэлбэрилэгшэд ...он США-гай Президен... хоорондо СССР США ...ой харилсаанай, мүнөө... уласхоорондын байда... гол асуудалнуудаар ...эрэнгы туhатай hайн ...элдөөн болобо.

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь Л. И. Брежнев, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ Н. В. Подгорный, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ А. Н. Косыгин болон СССР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министр А. А. Громыко гэгшэд совет талаhаа хэлсээндэ хабаадаа.

США-гай Гүрэнэй секретарь, национальна аюулгүйн асуудалнуудаар Президентын туhалагша Генри А. Киссинджер гэгшэ США-гай Президенттэй хамта ябалсаhан, мүн хэлсээндэ хабаадалсаhан байна.

Тэдээнhээ гадна хэлсээндэ үшөө иимэ нюурнууд хабаадалсаа:

совет талаhаа — СССР-hээ США-да байдаг элшэн сайд А. Ф. Добрынин. КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретариин туhалагша А. М. Александров, ТАСС-ай генеральна директор Л. М. Замятин болон СССР-эй МИД-эй коллегиин гэшүүн Г. М. Корниенко;

американ талаhаа — США-hаа СССР-тэ байдаг элшэн сайд Уолтер Дж. Стессел, Президентын туhалагша Александер М. Хейг, Президентын туhалагша ба пресс-секретарь Рональд Л. Зиглер, национальна аюулгүйн асуудалнуудаар Президентын туhалагшын орлогшо Брент Скаукрофт, США-гай гүрэнэй департаментын советник Хелмут Сонненфельдт, Европын хэрэгүүдээр США-гай гүрэнэй секретариин орлогшо Артур Хартман.

Энэ хэлсээн бүтэмжэтэй hайн оршон байдалда үнгэржэ, хоёр талын түлөөлэгшэд саашадаа үгэеэ улам hайнаар ойлголсодог болохо, бэе бэедээ этигэхэ, эбэй ёhоор харилсан ажаллаха гэжэ эрмэлзэжэ байhанаа, дэлхэйн аюулгүй байдал болон бүгэдэ нийтын эб найрамдалые батадхалгада туhа нэмэриеэ оруулхые хүсэжэ байhанаа харуулаа.

I. Совет-американ харилсаанай улам hайжаралга

1972 оной майда совет-американ дээдэ тушаалтадай уулзаhанhаа хойшо үнгэрhэн үедэ СССР США хоёрой харилсаанай ямараар хүгжэhые дэлгэрэнгыгээр хаража үзөөд, хоёр талын түлөөлэгшэд тэдэнэй хамтын эршэ түгэс оролдолгын ашаар энэ богонихон болзор соо хоёр гүрэнэй харилсаае үндэhөөрнь хубилгаха, хоёр ороной арадуудай болон бүхы хүн түрэлтэнэй аша туhада эб найрамдалые тогтонижуулха, али алиндаа ашатай туhатайгаар үргэн ехээр харилсан ажаллаха арга олдоhон байна гэжэ ханангяар тэмдэглэбэ.

Тиихэдэ СССР-эй болон США-гай эгээн дээдэ тушаалтадай уулзалганууд эдэ хоёр ороной харилсаае hайн тээшэнь хүгжөөлгэдэ тусгаар ехэ удха шанартай байгаа гэжэ онсолон тэмдэглэгдэбэ. Иимэ уулзалганууд үе үе болоод хэгдэдэг болоожо байна. Тиимэ уулзалгын үедэ хоёр ороной хоорондын гол шухала асуудалнуудые үрэ ехэтэйгээр, харюусалгатайгаар зүбшэн хэлсэжэ шиидхэхэ, тиигэжэ хоёр ороной аша туhада хабаатай уласхоорондын асуудалнуудые гуримшуулгада али али талаhаа оруулалта хэхэ арга олдодог байна.

СССР-эй Верховно Совет болон США-гай Конгрессэй хоорондо албан хэрэгэй холбооной тогтоhые хоёр тала hайшаана. Тиихэдээ саашадаа иимэ холбооe улам дэмжэн хүгжөөхэ, мүн тэдэ ехэ үүргэ дүүргэхэ гэжэ тоолохо байна.

Эбтэй эетэйгээр зэргэ оршолгын, али алинайнгаа аюулгүй байдалые адли тэгшээр хангалгын үндэhөөр совет-американ харилсаае саашадаа эдэбхитэйгээр хубилгажа үргэлжэлүүлхээр шиидэнги байhанаа хоёр тала баталан гэршэлбэ. Тиихэдээ хоёр ороной хоорондо туйлагдаhан хэлсээнүүд болон эдэ хэлсээнүүдээр абтаhан уялгануудые тон наринаар дүүргэхэ хэрэгтэй гэжэ тэмдэглэбэ.

(Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта).

АЛБАНАЙ хэрэгээр Советскэ Союз ерэhэн Америкын Холбоото Штадуудай Президент Ричард Никсон hамгантаяа июлиин 3-да Москваhаа США мордобо.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: аэродром дээрэ үдэшэлгын үедэ.

(ТАСС).

СССР—США: ЗАМБУУЛИНАЙ ДАЙДА ШЭНЖЭЛЭЛГЭ

Москвагай пресс-центртэ

Замбуулинай дайда шэнжэлхэ ба тэрэние амгалан байдалда хэрэглэхэ талаар СССР-эй, США-гай хоорондын харилсаан тухай 1972 оной майн 24-дэ Москвада гар табигдаhан хэлсээн замбуулинай дайда шэнжэлхэ хэрэгтэ шэнэ шухала алхам боло.

Совет ба гадаадын журналистнуудта зорюулагдажа, совет-американ хэлсээнэй ёhоор бэелүүлэгдэжэ байhан тухай асуудалаар июлиин 3-да пресс-конференци гэргэгдөө. Академик Б. Н. Петров, СССР-эй Наукануудай академиин гэшүүн-корреспондент К. Д. Бушуев, «Союз» — «Аполлон» гэжэ программын американ талын техническэ директорэй орлогшо Ю. Сернан, СССР-эй космонавтнууд А. А. Леонов, В. Н. Кубасов, замбуулинай дайдада хэгдэхэ совет-американ хамтын туршалгын бэлэдхэлдэ хабаададаг американ астронавтнууд Т. Стаффорд, Д. Слейтон, В. Брандт хэлсээндэ хабаадаhан байна.

СССР-эй Наукануудай академиин дэргэдэхи «Интеркосмос» гэжэ Соведэй Түрүүлэгшэ академик Б. Н. Петров үгэ хэлэхэдээ, Газарай оршон тойронхи замбуулинай дайдые, hарые ба бусад планетэнүүдые шэнжэлхэ талаар совет американ эрдэмтэдэй харилсаа холбоотой байhыень тэмдэглээ.

«Союз», «Аполлон» гэжэ замбуулинай онгосонуудай хамтын ниидэлгын проектын совет талын директор — СССР-эй Наукануудай академиин гэшүүн-корреспондент К. Д. Бушуев үгэ хэлэхэдээ, туршалгын ниидэлгын программа тухай дэлгэрэнгыгээр хөөрэбэ.

Совет-американ замбуулинай туршалга бэелүүлгэдэ хабаадаха «Союз» гэжэ онгосын түрүүшын экипажай командир А. А. Леонов үгэ хэлээ.

1975 оной июлиин 15-да Байконуртахи космодром дээрэhээ «Союз» гэжэ онгосын табигдаhанай hүүлээр 7,5 часай үнгэрхэдэ, «Аполлон» гэжэ онгосо Канаверал хушуунhаа ниидхүүлэгдэхэ юм гэжэ космонавт hануулаа. Тиигээд нэгэ сүүдхэ 7,5 часай үнгэрэмсөөр, эдэ хоёр онгосо нэгэ нэгэндээ дүтэлжэ, Газарые тойрон дабшадаг хэмэл ододой замда холболдохо байна. Хамтын ниидэлгэ хоёр сүүдхын турша соо үргэлжэлхэ юм. Энэ үедэ космонавтнууд онгосоhоо онгосо руу дүрбэ удаа орожо, научна табан туршалга хэхэ ёhотой.

«Аполлон» гэжэ онгосын американ нэгэдэхи экипажай командир, бригадна генерал космонавт Томас Стаффорд, программын американ талын директорэй орлогшо космонавт Юджин Сернан үгэ хэлээ.

Совет, американ мэргэжэлтэд, СССР-эй ба США-гай космонавтнууд журналистнуудай асуудалнуудта харюусаба.

(ТАСС).

Хөөрэлдөөнүүд дүүрэбэ. США-гай Президент Р. Никсон нютагаа бусаба

Албанай хэрэгээр Советскэ Союз ерэhэн Америкын Холбоото Штадуудай Президент Ричард М. Никсон hамгантаяа июлиин 3-да Москваhаа США мордобо.

США-гай Президентын туhалагша А. Хейг, Президентын туhалагша ба пресс-секретарь Р. Зиглер, Национальна аюулгүйн байдалай асуудалнуудаар президентын туhалагша Б. Скаукрофт, мүн бусад тусхай тушаалтад Р. Никсонтэй хамта Москваhаа бусаа.

Внуковска аэродром Америкын Холбоото Штадуудай болон Советскэ Союзай гүрэнэй тугуудаар шэмэглэгдээ.

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь Л. И. Брежнев, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ Н. В. Подгорный, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ А. Н. Косыгин, СССР-эй Гадаадын хэрэгүүдэй министр А. А. Громыко, СССР-hээ США-да байдаг элшэн сайд А. Ф. Добрынин дээдэ тушаалта айлшание үдэшөө.

СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшын орлогшонор М. А. Яснов, Г. С. Дзоценидзе, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо В. А. Кириллин, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй секретарь М. П. Георгадзе, СССР-эй министрнүүд Б. П. Бугаев, Т. Б. Гуженко, В. П. Елютин, Б. В. Петровский, Е. А. Фурцева, СССР-эй министрнүүдэй нэгэдэхи орлогшонор В. В. Кузнецов, М. Р. Кузьмин, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй дэргэдэхи КГБ-гэй түрүүлэгшын орлогшо Г. К. Цинев, Моссоведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо В. П. Исаев, СССР-эй МИД-эй Коллегиин гэшүүн Г. М. Корниенко, СССР-эй МИД-эй протокольно таhагые даагша Д. С. Никифоров болон бусад тусхайта тушаалтад США-гай Президентые үдэшэлсэhэн байна.

США-hаа СССР-тэ байдаг элшэн сайд У. Д. Стессел үдэшэгшэдэй дунда байгаа. Посольствын дипломатическа хүдэлмэрилэгшэд, совет болон хариин журналистнууд баhал эндэ байгаа.

СССР-эй Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй гурбан янзын сэрэгүүдhээ — ябаган сэрэгшэдhээ, летчигуудhаа, морягуудhаа бүридүүлэгдэhэн хүндэлэлэй харуул ниидэлгын талмай дээрэ жагсаагдаа. США-гай Президент хүндэлэлэй харуулай начальнигай рапорт абаа.

Америкын Холбоото Штадуудай ба Советскэ Союзай Гүрэнэй гимнүүд гүйсэдхэгдөө.

Л. И. Брежнев болон Р. Никсон совет сэрэгшэдэй жагсаалай урдуур ябажа үнгэрөө. Тиин тэдэнэр аэродром дээрэ суглараад байhан москвагайхидай хажууда ерэнэ. США-гай Президент тэдээнтэй халуунаар хахасана.

Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин, А. А. Громыко, А. Ф. Добрынин самоледой гэшхүүрэй дэргэдэ Р. Никсонтэй хахасана.

В. П. Брежнева, Л. Д. Громыко, И. Н. Добрынина Р. Никсоние болон тэрэнэй hамгые үдэшэлсөө.

Кремльдэхи байраhаа аэропорт ошохо замдань США-гай Президент Р. Никсоние, Л. И. Брежневые, Н. В. Подгорные, А. Н. Косыгиние Москвагай хүн зон халуунаар амаршалаа.

Мотоциклистнүүдэй хүндын харуулаар үдэшэгдэhэн hубаряа олон автомашинануудай ябаhан үйлсэ болон талмайнууд США-гай болон СССР-эй гүрэнэй тугуудаар шэмэглэгдэhэн байгаа.

***

США-гай Гүрэнэй секретарь, Национальна аюулгүйн асуудалнуудаар Президентын туhалагша Г. Киссинджер тэрэл үдэр Москваhаа ФРГ мордоо.

(ТАСС).

ШЭНЭ ТАСС hОНИН

Л. И. Брежнев Р. Никсонтэй хөөрэлдөө

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь Л. И. Брежнев США-гай Президент Р. Никсонтэй июлиин 3-да хөөрэлдөө.

Совет-американ харилсаанай, мүн уласхоорондын байдалай хэдэ хэдэн асуудалнууд бүтэмжэтэй байhан оршон байдалда үнгэрhэн хөөрэлдөөнэй үедэ зүбшэн хэлсэгдэбэ.

(ТАСС).

СОВЕТ-АМЕРИКАН ХӨӨРЭЛДӨӨНҮҮД ДҮҮРЭБЭ

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь Л. И. Брежневэй, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ Н. В. Подгорныйн, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ А. Н. Косыгинай, СССР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министр А. А. Громыкын Америкын Холбоото Штадуудай Президент Р. Никсонтэй, США-гай гүрэнэй секретарь Г. Киссинджертэй хэhэн хөөрэлдөөнүүд июлиин 3-да Кремль соо дүүрэбэ.

Совет-американ дээдэ тушаалтадай энэ уулзалгын юрэнхы дүнгүүд согсологдоо.

Энээнэй hүүлээр совет-американ документнүүдтэ гар табигдаhан байна.

(ТАСС).

СОВЕТ-АМЕРИКАН ДОКУМЕНТНҮҮДТЭ ГАР ТАБИБА

Совет-американ документнүүдтэ июлиин 3-да Кремль соо гар табигдаба.

Ракетэhээ хамгаалха түхеэрэлгэнүүдые хизаарлаха тухай Совет Социалис Республикануудай Союзай, Америкын Холбоото Штадуудай хоорондын договор тухай протоколдо;

ядерна зэбсэг хэрэгсэлнүүдые газар доро туршалгые хизаарлаха тухай Совет Социалис Республикануудай Союзай, Америкын Холбоото Штадуудай хоорондын договорто;

договор тушаа хоёр талын уялгануудаа бэелүүлжэ байhанай хойноhоо национальна техническэ хэрэгсэлнүүдые хиналгые хангаха зорилготойгоор зохихо баримта мэдээнүүдые халан абалсалгые гуримшуулха договорой протоколдо;

сэрэгэй зорилготойгоор байгаалида муу нүлөө үзүүлхэ хэрэгсэлнүүдэй аюулые усадхан зайсуулха хэмжээнүүд тухай хамтын мэдүүлгэдэ

совет-американ хамтын коммюникедэ гар табигдаhан байна.

Советскэ Союзай түлөө — КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь Л. И. Брежнев; Америкын Холбоото Штадуудай түлөө — США-гай Президент Ричард М. Никсон эдэ документнүүдтэ гар табяа.

Ракетэhээ хамгаалха түхеэрэлгэнүүдые хизаарлаха тухай договорой ба 1972 ондо гар табигдаhан стратегическэ добтолхы зэбсэг хэрэгсэлнүүдые хизаарлаха талаар бэелүүлэгдэхэ зарим хэмжээнүүд тухай саг зуурын хэлсээнэй зүйлнүүдэй бэелүүлэгдэхэдэнь, стратегическэ зэбсэг хэрэгсэлнүүдые hэлгэхэ, задалха гү, али усадхан угы хэхэ асуудалнуудые гуримшуулhан хоёр протоколдо мүн лэ гар табигдаба. Советскэ Союзай түлөө — СССР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министр А. А. Громыко; Америкын Холбоото Штадуудай түлөө — США-гай гүрэнэй секретарь Г. Киссинджер эдэ протоколнуудта гараа табиhан байна.

СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ Н. В. Подгорный, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ А. Н. Косыгин, нүхэр А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, Б. Н. Пономарёв, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшын орлогшонор М. А. Яснов, Г. С. Дзоценидзе, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшонор И. В. Архипов, Н. К. Байбаков, В. А. Кириллин, М. А. Лесечко, В. Н. Новиков, И. Т. Новиков, З. Н. Нуриев, Л. В. Смирнов, Н. А. Тихонов, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Секретарь М. И. Георгадзе, СССР-hээ США-да байдаг элшэн сайд А. Ф. Добрынин, СССР-эй Наукануудай академиин президент М. В. Келдыш, СССР-эй министрнүүд болон бусад тусхай тушаалтад документнүүдтэ гар табилгын үедэ байлсаа.

Американ талаhаа — США-гай Президенттэй хамта ябаhан Америкын гүрэнэй ажал ябуулагшад эндэ байба.

(ТАСС).

КРЕМЛЬДЭ УУЛЗАЛГА БОЛОБО

СССР-эй Верховно Соведэй Президиум, СССР-эй правительство США-гай Президент Ричард М. Никсонэй ба тэрэнэй hамганай хүндэлэлдэ июлиин 3-да уулзалга хээ. КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь Л. И. Брежнев, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ Н. В. Подгорный, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ А. Н. Косыгин, нүхэд А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшын орлогшонор М. А. Яснов, Г. С. Дзоценидзе, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшонор И. В. Архипов, Н. К. Байбаков, В. А. Кириллин, М. А. Лесечко, В. Н. Новиков, И. Т. Новиков, З. Н. Нуриев, Л. В. Смирнов, Н. А. Тихонов, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй секретарь М. П. Георгадзе, СССР-hээ США-да байдаг элшэн сайд А. Ф. Добрынин болон бусад тусхай тушаалтад Кремлиин Ехэ ордоной Георгиевска зал соо болоhон уулзалгада байлсаа.

Американска талаhаа США-гай Гүрэнэй секретарь Г. Киссинджер, США-hаа СССР-тэ байдаг элшэн сайд У. Д. Стессел болон США-гай Президентые үдэшэжэ ябаhан бусад тусхай тушаалтад уулзалгада байлсаа.

Советскэ Союзда байха эрхэ түлөөлэлгэтэй дипломатическа түлөөлэлгэнүүдэй толгойлогшод, совет болон хариин журналистнууд айлшадай дунда байлсаа.

Уулзалгын эхилхэhээ түрүүн Америкын Холбоото Штадуудай ба Советскэ Союзай гүрэнэй гимнүүд гүйсэдхэгдэhэн байна.

Уулзалга дээрэ КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь Л. И. Брежнев, бусад совет хүтэлбэрилэгшэд, тэрэшэлэн США-гай Президент «Союз» — «Аполлон» гэhэн программаар совет-американ талаhаа замбуулинаар хамтадаа ниидэлгэдэ бэлэдхэлдэ хабаадалсажа байhан американ болон совет космонавтнуудтай танилсаhан байна.

(ТАСС).

СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ Н. В. Подгорнын Сомалин Демократическа Республикада ошохо болоhон тухай

Сомалин Демократическа Республикын Верховно Революционно Соведэй Президент генерал Мохамед Сиад Баррегэй уряалаар СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ Н. В. Подгорный хани ёhоной албанай хэрэгээр байгша оной июлиин түрүүшын хахадта Сомалин Демократическа Республикада ошохо болобо.

(ТАСС).

СОВЕТ-АМЕРИКАН ХАМТЫН КОММЮНИКЕ

(Түгэсхэл. Эхининь 1-дэхи нюурта).

1972 болон 1973 онуудта хэгдэһэн уулзалгануудай үедэ абтаһан хамтын документнүүдэй, түбхын түрүүндэ СССР США хоёрой хоорондын харилсаанай үндэһэ һуури тухай, ядерна дайе зайсуулха тухай хэлсээнэй, ракетэнүүдһээ хамгаалха түхеэрэлгэнүүдые хизаарлаха тухай договор ба добтолгын стратегическэ буу зэбсэгые хизаарлаха талаар хэдэн хэмжээнүүд тухай саг зуурын хэлсээнэй гүнзэгы ехэ удха шанартай байһаниинь дахин тэмдэглэгдээ.

Совет-американ харилсаан саашадаа хэзээшье муудахагүйгөөр һайжаруулагдаха ёһотой гэжэ гүн сэдьхэлһээ этигэжэ байһанаа хоёр тала мэдүүлээ. Тэдэнэй оролдолгын ашаар энэ зорилгые дүүргэхэ бодото арга боломжо бии болонхой гэжэ тэдэнэр тоолоно. Энээнэй ашаар совет болон американ арадуудай али алиндаа ашатай туһатай холбоо барисаае үргэнөөр хүгжөөн бэхижүүлхэ, тиин дэлхэйн үмэнэ байгаа олон шухала асуудалнуудые шиидхэлгэдэ туһа нэмэри оруулха талаар шэнэ арга боломжонууд олдохо юм.

Эдэ үндэр һайхан зорилгонуудые хүтэлбэри болгон, хоёр тала — хэрэгтэй болоо һаань бусад оронуудые хабаадуулан, — түбхын түрүүндэ иимэнүүд шухала асуудалнуудые шиидхэхэ тушаа хамтаараа саашадаа хүсэлэл оролдолгоёо гаргажа байха гэжэ шиидхээ гэбэл;

— дайнай аюулые, илангаяа ядерна болон хүн зониие олоорнь хюдаха бусад янзын буу зэбсэгэй хэрэглэгдэхэ дайе зайсуулга:

— буу зэбсэг, илангаяа стратегическэ зэбсэгүүдые галзуу түргэнөөр бүтээлгые хизаарлажа, эсэсэй эсэстэ тэрэниие болюулха, тиихэдээ зохихо уласхоорондын хиналта доро буу зэбсэгые бүгэдэ ниитээрээ, гүйсэдөөр хуряаха гээшэ эсэсэй зорилго гэжэ тоолохо;

— уласхоорондын түгшүүриидэ, сэрэгэй хемороонуудта хүргэдэг эшэ үндэһэнүүдые усадхалгада туһалха:

— түгшүүрилтэ байдалые һуларалгые батадхан, тэрэниие бүхы дэлхэйдэ дэлгэрүүлхэ;

— хоёр ороной арадуудай үгэеэ ойлголсохо, бэе бэедээ этигэхэ ябадалые улам гүнзэгырүүлхэ зорилгоор, мүн али алинайнгаа бүрин сүлөө, адли тэгшэ эрхые хүндэлхэ, дотоодын хэрэгүүдтэ оролсохогүй гэһэн үндэһөөр худалдаа наймаанай, экономикын, научно-техническэ болон соёл культурын талаар али алиндаа ашагтай туһатай холбоо харилсаа үргэнөөр хүгжөөхэ.

Энээнтэй зохилдуулан, дээдэ тушаалтанай мүнөөнэй уулзалгын үедэ хоёр тала бүтэмжэтэй һайн шэнэ алхамуудые хэжэ, тэрээгээрээ совет-американ харилсаае саашадань хүгжөөхэһөө гадна, бүгэдэ ниитын эб найрамдалые батадхан, уласхоорондын холбоо харилсаа үргэдхэхэ хэрэгтэ шухала оруулалта хэхэ хэрэгтэй гэжэ тоолоһон байна.

II. Стратегическэ зэбсэг саашань хизаарлалга ба буу зэбсэг хуряалгын бусад асуудалнууд

Хоёр тала ядерна дай зайсуулха, стратегическэ зэбсэг хизаарлаха асуудалтай холбоотой өөһэдынгөө бүхы харилсаае дахин анхаралтайгаар шэнжэлжэ үзэбэ. Энэ талаар баталагдаһан үндэһэн шухала хэлсээнүүд совет-американ харилсаае ниитэ дээрэнь, уласхоорондын байдалые бүхы дээрэнь һайжаруулха үрэ ехэтэ зэбсэг боложо үгөө гэжэ нэгэн ниитэ һанамжа хэлэһэн байна. СССР США хоёр эдэ хэлсээнүүдээр абтаһан уялгануудые саашадааашье тон наринаар дүүргэхэ юм.

Стратегическэ зэбсэг хизаарлалгада хабаатай бүхы асуудалнууд хэлсээнэй үедэ айхабтар наринаар хаража үзэгдөө. Добтолгын стратегическэ зэбсэг хизаарлаха талаар хэдэн хэмжээнүүд тухай саг зуурын хэлсээнэй һүүлээр стратегическэ зэбсэг хизаарлаха тушаа шэнэ хэлсээн Советскэ Союз болон Америкын Холбоото Штадуудай хоорондо баталагдаха ёһотой гэжэ тоолобо. Тус хэлсээн 1985 он хүрэтэрхи үедэ хабаатай байжа, тоогойшье, шанарайшье талаар хизаарлалгын асуудалнуудые оруулха ушартай гэжэ хэлсэбэ. Иимэ хэлсээн шадаал һаа ойрын сагта, саг зуурын хэлсээнэй хүсэеэ буурахаһаа урид найруулагдажа дүүрэхэ ушартай гэгдээ.

Иимэ шэнэ хэлсээн имагтал Советскэ Союз болон Америкын Холбоото Штадуудай ашатуһыень хангаха бэшэ, х... дэлхэй дээрэхи түгшүүрилтэ байдалые саашадань һуларуулха, бүгэдэ ниитын эб найрамдал батадхаха хэрэгтэ туһа нэмэри болохо гэжэ нэгэн һаналаар тэмдэглэбэ. Эгээн дээдэ тушаалтанай совет-американ уулзалгын үедэ тус асуудалые зүбшэн хэлсэлгэһээ дулдыдан гараха заабаринуудай үндэһөөр СССР болон США-гай делегацинууд энэ асуудалые ойрын сагта Женевэдэ дахин зүбшэхэ байна.

Добтолгын болон хамгаалалгын стратегическэ зэбсэгүүдые хүгжөөлгэ хоорондоо холбоотой гэжэ анхаралдаа абаха зуураа, мүн ракетэһээ хамгаалха түхеэрэлгэнүүдые хизаарлаха тухай 1972 оной майда баталагдаһан договорой амжалтатайгаар бэелүүлэгдэжэ байһые тэмдэглэн, хоёр тала иимэ системэнүүдые хүгжөөлгые шэнээр хизаарлаха хэрэгтэй гэжэ тоолоһон байна. Тиимэһээ 1972 ондо баталагдаһан договорто протокол баталан абаа. Тэрэнэй ёһоор, ракетэһээ хамгаалха түхеэрэлгэ барилгые нэгэ район хүрэтэр хизаарлаха гэжэ хараалагдаба. Харин дурсагдаһан договороор, тала бүхэн тиимэ түхеэрэлгэнүүдые хоёр райондо байлгаха гэжэ зүбшөөгдэһэн байгаа.

«Добтололгын стратегическэ зэбсэгые һолихо, задалха гү, али үгы хэхэ, мүн тэдээн тушаа мэдээ абалсалгын гуримууд», гадна «Ракетэһээ хамгаалха түхеэрэлгэнүүд болон тэдэнэй хүбинуудые һэлгүүлхэ, задалха гү, али үгы хэхэ, тэдээн тушаа мэдээ абалсажа байха гуримууд» гэһэн иимэ хоёр протоколдо тэрээнтэй хамта гар табигдаба. 1972 оной майн 26-да гар табигдаһан договор болон саг зуурын хэлсээнэй зорилго болон дүримүүдыень бэелүүлгэдэ туһаламжа үзүүлхээр байгуулагдаһан Зүбшэлгын саг үргэлжын комисси эдэ протоколнуудые зохёон найруулаа.

Зэбсэг хизаарлаха, буу зэбсэг хуряаха талаар хоёр талыншье, мүн олон талыншье хабаадалгатайгаар абтажа боломоор бусад хэмжээ ябуулгануудые бэелүүлхэ гээшэ ехэ удха шанартай гэжэ СССР США хоёрой тоолодог байһыень хоёр тала онсолон тэмдэглэбэ.

Агаарта, замбуулинай дайдада, уһан доро ядерна зэбсэг туршалгые хорихо тухай 1963 ондо Москвада баталагдаһан договорой түүхэтэ удха шанартай байһые тэрэ договорто хабаадалсаһан Советскэ Союз болон Америкын Холбоото Штадууд тэмдэглээд, ядерна зэбсэг туршалгые болюулха хэрэг бүгэдэ ниитын шанартай болохо ёһотой гэжэ тооложо байһанаа мэдүүлээ. Энэ зорилго дүүргэлгэдэ туһа хүргэхын тулада СССР США хоёр энэ талаар шухала алхам болгожо, ядерна зэбсэг газар доро туршалгые хизаарлаха тухай договор баталба. Энээнэй ёһоор, тусгаар тодорхойлогдоһон хэмжээнһээ дээшэ хүсэтэй ядерна зэбсэгые 1976 оной мартын 31-һээ эхилэн туршахаяа болихо, газар дорохи бусад туршалгануудые тон үсөөн болгохо гэжэ хэлсэгдээ.

Ядерна зэбсэг дэлгэрүүлхэгүй тухай договор ехэ шухала удха шанартай гэжэ хоёр тала онсолон тэмдэглэбэ. Тус договорой ёһоор, тэрэ тоодо тэрэнэй VI статьягай үндэһөөр абтаһан уялгануудые али али талаһаа дүүргэхэ хүсэлэнтэй байһанаа дахин гэршэлээд, тэдэнэр тэрэнэй аша үрые улам дээшэлүүлхэ тухай хөөрэлдөө.

Оршон тойронхи байгаалида нүлөөлдэг хэрэгсэлнүүдые сэрэгэй зорилгодо ашаглалгын аюул зайсуулха шэглэлтэй эгээл үрэ ехэтэй хэмжээнүүдые хараалха шухала гэһэн СССР США хоёрой баримталһан һанамжатай хамтын мэдүүлгэдэ мүн лэ гар табигдаа.

Хүн зониие олоорнь хюдаха айхабтар аюултай зэбсэг болодог химическэ зэбсэгые гүрэнүүдэй зэбсэглэлгэһээ гаргаха тухай үрэ ехэтэй уласхоорондын хэлсээ баталбал һайн байгаа гэжэ хоёр тала гэршэлэн тэмдэглэбэ. Энэ талаар ойрын сагта үрэ дүн туйлалгада туһаламжа үзүүлхэ зорилгоор СССР США хоёр эгээл аюултай, үхэлтэ химическэ дайнай хэрэгсэлнүүд тушаа уласхоорондын конвенци түрүүшын алхам болгон баталха тушаа буу зэбсэг хуряаха комитедтэ хамтын үүсхэл гаргаха гэжэ хэлсэбэ.

Зэбсэг хизаарлаха талааршье, мүн буу зэбсэг хуряаха талаар хэгдэһэн ба хэгдэхэ шэнэ шухала алхамууд уласхоорондын түгшүүрилые һуларуулгада туһа боложо, хүн түрэлтэнэй общестын байдалһаа дай зайсуулжа, бүгэдэ ниитын эб найрамдал хангаха гэһэн түүхэтэ зорилые шиидхэлгэдэ ехэхэн оруулалта болохо юм гэжэ хоёр тала этигэнэ.

III. Уласхоорондын асуудалнуудые шиидхэлгын амжалтанууд

Уласхоорондын байдалай гол асуудалнууд уулзалгын үедэ дэлгэрэнгыгээр зүбшэн хэлсэгдээ.

Уласхоорондын түгшүүрилые һуларуулга, эб найрамдал батадхалга, али алиндаа ашатай туһатай холбоо харилсаа хүгжөөлгэ уласхоорондын байдалай хүгжэлтын өөрсэ шэнжэнь боложо байна гэжэ хоёр тала ханангяар тэмдэглэбэ.

Тиихэдээ уласхоорондын байдал өөрөө һайжарна бэшэ, харин үнгэрһэн сагһаа үлэһэн бэрхэшээлнүүдые дабахын тулада эдэбхитэй, шударгы шанга оролдолго гаргаха хэрэгтэй болоно гэжэ хоёр тала тоолоно.

Дэлхэйн бүхы хубинуудта ганса талыншье, хамтыншье үндэһөөр аюулгүй байдалые батаар хангаха, уласхоорондын шэнэ хёмороонууд болон түгшүүрилтэ байдалай эшэ үндэһэнүүдые дары түргэн гүйсэд зайсуулха, усадхаха гэшэ бүхы гүрэнүүд болон арадуудай айхабтар шухала зорилго байха ёһотой.

Советскэ Союз США хоёр ехэшье, багашье бүхы гүрэнүүд гүйсэд тэгшэ эрхын, али алиндаа ашатай туһатай байлгын үндэһөөр экономическа талаар үргэн ехэ холбоо харилсаа хоорондоо тогтоохо ёһотой гэжэ тоолоно.

Советскэ Союз болон Холбоото Штадууд — тала бүхэн өөрынгөө зүгһөө, мүн хоюулаа хамтаараа — эдэ бүхы зорилгонуудые дүүргэлтэдэ туһаламжа үзүүлхээр шиидэнхэй байһанаа баталан гэршэлээ.

Европо

Эгээн дээдэ тушаалтанай һүүлшын совет-американ уулзалгаһаа хойшо үнгэрһэн саг соо Европодохи байдалай яажа хүгжэһые зүбшэн хэлсээд, хоёр тала Европодо амгалан ёһоор, һайн хүршын, бэе бэедээ туһалалсалгын үндэһөөр найдамтай эб найрамдалта харилсаа тогтоохо талаар эли бодо һайн алхамууд хэгдээ гэжэ гүн ехэ ханангяар тэмдэглэбэ.

Европодохи аюулгүй байдал болон холбоо харилсаан тушаа асуудалаар боложо байгаа зүблөөн энэ һайн хэрэгтэ ехэ хубита оруулна гэжэ хоёр тала һайшаан тэмдэглэнэ.

Олон шухала асуудалнуудаар зүблөөн нилээд ехэ хүдэлмэри хээ гэжэ тэмдэглэхэ зуураа, зүблөөнэй мүнөөнэй шатын эсэстэ уласхоорондын ехэ удха шанартай документнүүд зүбшэгдэжэ, тэдэнь хамтаараа хэлсэһэн бата үндэһэн дээрэ холбоо харилсаагаа тогтоохо гэжэ хабаадагша гүрэнүүдэй шиидэнхэй байһые харуулха гээд хоёр тала тоолоно. СССР США хоёр үлөөд байһан асуудалнуудые али бүхы гүрэнүүдтэ таарамжатайгаар шиидхэхын тулада бусад хабаадагша гүрэнүүдтэй хамта бүхы шадалаараа оролдохо байна.

Европодохи аюулгүй байдал болон харилсаа холбоон тушаа зүблөөнэй амжалтатайгаар түгэсхэлгэ элитэ ехэ ушар хэрэг болохо, энэнь бата бэхи эб найрамдал тогтоохо хэрэгтэ ехэ туһа хүргэхэ гэжэ хоёр тала этигэжэ байһанаа мэдүүлээ. Ушар иимэһээ тус зүблөөнэй түгэсхэлэй шатань ойрын сагта болохо ушартай гэжэ СССР США хоёр һанамжална. Мүн тэдэ хэлсээнүүдэй үрэ дүнгын эгээн дээдэ тушаалтанай зүблөөе түгэсхэхэ зорга олгохо гэжэ тэдэнэр тоолоно. Энэнь Европын ерээдүй байдалда тус зүблөөнэй түүхэтэ ехэ удха шанартай байха ябадалдань туһа боложо, тэрэнэй шиидхэбэринүүдэй нэрэ хүндые улам үргэхэ һэн.

Ниитын элдэб байгуулалтатай Европын гүрэнүүдэй хоорондо һүүлэй жэлнүүдтэ баталагдаһан договор болон хэлсээнүүд Европодохи байдалые таатай зохидоор хүгжөөхэ хэрэгтэ айхабтар ехэ удха шанартай байха гэжэ хоёр тала дахин тэмдэглэбэ.

Германиин Демократическа Республика болон Германиин Федеративна Республикын Нэгэдэмэл Нацинуудай Организацида абтаһаниинь һайн гэжэ мэдүүлэгдээ.

1971 оной сентябриин 3-да дүрбэн талын абаһан хэлсээн Европодо тогтууритай байдал хангаха, түгшүүри һулаоруулха хэрэгтэ тон ехэ үүргэ дүүргэжэ үргэлжэлхэ ёһотой гэжэ хоёр тала мүн лэ онсолон тэмдэглээ. Энэ хэлсээе дүрбэн талын зүгһөө нарин нягтаар, шууд сэхээр бэелүүлхэ гээшэ Европын түбтэ бэе бэедээ этигэхэ, тогтууритай һайн оршон байдал тогтоон батадхаха шухала эрхэ нүхэсэл бии болгохо ёһотой гэжэ СССР США хоёр тоолоно.

Европодо аюулгүй, тогтууритай байдал батадхаха зорилгоор энэ түби дээрэ политическа түгшүүрил һулаоруулхаһаа гадна, мүн сэрэгэй талаар түгшүүрил һулаоруулха хэмжээнүүдые абаха хэрэгтэй гэжэ СССР США хоёр тоолоно. Европын түбтэ зэбсэгтэ хүсэнүүд болон буу зэбсэгые али али талаһаа хороохо тухай, мүн энээндэ хабаатай хэмжээнүүд тухай асуудалаар СССР США хоёрой хабаадалгатайгаар боложо байгаа хэлсээн ехэ удха шанартай гэжэ тэдэнэр тоолоно. Энэ хэлсээнэй эсэстэ тодорхой шиидхэбэринүүд абтажа, тэрэнһээ ямар нэгэн ороной аюулда хохидол ушаруулагдахагүй, ямар нэгэн тала гансаараа сэрэгэй булюу байдалтай болохогүй гэжэ хоёр тала найдана.

Дүтын Зүүн зүг

Дүтын Зүүн зүгтэ дайнай аюул усадхаха, түгшүүрилтэ байдал болюулха гэшэ түбхын түрүүндэ дүүргэгдэхэ айхабтар шухала, хойшолуулагдашагүй зорилго болоно гэжэ хоёр тала тоолоно. Тиихэдээ Аюулгүйн Соведэй 338 шиидхэбэриин үндэһөөр зүйтэй зүб, бата бэхи эбэй гуримшуулга туйлаха гэшэ ори ганса зам мүн гэжэ тоолоно. Энэ ушарта Дүтын Зүүн зүгэй бүхы арадуудай, тэрэ тоодо палестин арадай хуулита аша туһань анхаралда абтаха, мүн эндэхи бүхы гүрэнүүдэй оршон байха эрхэнь батадхагдаха ёһотой.

Дүтын Зүүн зүг тухай Женевэдэхи эбэй конференциин түрүүлэгшэнүүдынь байһан тула СССР США хоёр тус конференци хүдэлмэреэ шадаал һаа ойрын сагта үргэлжэлүүлхэ ёһотой гэжэ тоолоно. Тиин Дүтын Зүүн зүгһөө энээндэ хабаадаха бусад гүрэнүүд тухай асуудал конференци дээрэ хаража үзэгдэхэ ёһотой. Дүтын Зүүн зүгтэ үнэн зүб, бата бэхи эб найрамдал тогтоохо хэрэгтэ али болохо туһаламжа үзүүлхэ гээшэ Женевэдэхи эбэй конференциин гол зорилго гэжэ хоёр тала тоолоод, энэ зорилго дүүргэлгэдэ али бүхы туһаламжа үзүүлхэ байһанаа баталан гэршэлбэ.

Дүтын Зүүн зүгтэхи байдал эбэй ёһоор гуримшуулха тушаа хоёр ороной хүсэлэл оролдолгые тааралдуулхын тулада СССР США хоёр саашадаа нягта холбоотойгоор ябуулгаяа эрхилхэ юм гэжэ хэлсэгдэбэ.

Индохитад

Индохитадтахи байдал саашадаа нилээд һайжараа гэжэ хоёр тала тэмдэглэнэ.

Вьетнамдахи байдал тухай һанамжаяа андалдаха зуураа, эндэхи нютагуудтахи амгалан, тогтууритай байдал имагтал 1973 оной январиин 27-до Парижда абтаһан хэлсээнэй зүйлнүүдые хабаатай бүхы гүрэнүүдэй зүгһөө наринаар дүүргэһэнэй, мүн 1973 оной мартын 2-то Вьетнам тушаа болоһон уласхоорондын конференциин актые бүхы хабаатай гүрэнүүдэй нарин нягтаар дүүргэһэнэй үндэһөөр туйлагдаха юм гэжэ тоолоно.

Лаосто засагай коалиционно органуудай байгуулагдаһанай ашаар тэндэхи байдал яһала гуримшуулагдажа байна гэжэ тэмдэглэгдээ. Урдань абтаһан хэлсээнүүд шууд бэелүүлэгдэхэ ёһотой гэжэ хоёр тала мүн лэ тэмдэглэбэ.

Камбоджын арадай эрхэ сүлөөтэйгөөр, бэеэ даагаад, гадаадаһаа ямаршье хамааралсалгагүйгөөр хүгжэхэ гэһэн бүрин эрхыень хүндэлһэнэй үндэһөөр Камбоджын асуудалнууд тон ойрын сагта, үнэн зүбөөр шиидхэгдэхэ ушартай гэжэ хоёр тала онсолон тэмдэглээ.

ООН-ой үүргэ бэхижүүлгэ

Нэгэдэмэл Нацинуудай Организаци хадаа аюулгүй амгалан байдал хангаха, уласхоорондын холбоо харилсаа хүгжөөхэ шухала зэбсэг мүн гэжэ Советскэ Союз болон Америкын Холбоото Штадууд тоолодог. Нэгэдэмэл Нацинуудай Организациин ябуулгын ашаүрые али бүхы талаар дээшэлүүлхэ, тэрэ тоодо эб найрамдал тогтонижоруулха ябуулгые улам үрэ ехэтэй болгохо зорилгоор ООН-ой уставые наринаар сахиһанай үндэһөөр хүсэлэл оролдолгоёо гаргахаар бэлэн байһанаа дахин гэршэлэн тэмдэглэбэ.

IV. Худалдаа наймаанай, экономическа харилсаанууд

Худалдаа наймаанай, экономическа талаар СССР США хоёрой хоорондохи харилсаанай мүнөө ямар байһан, саашадаа яажа хүгжэхэ асуудалда уулзалгын үедэ ехэ анхарал хандуулагдаха.

Совет американ бүхы харилсаан тэгшэ эрхын, бэе бэеынгээ ашаа туһые хохидуулхагүй үндэһөөр тогтоогдохо ушартай. Мүн лэ иимэ үндэһөөр али алинда ашатай туһатай холбоо харилсаан худалдаа наймаанай, экономическа талааршье улам үргэдхэгдэн гүнзэгырүүлэгдэхэ ёһотой гэжэ хоёр тала баталан гэршэлбэ. Худалдаа наймаанай, экономическа харилсаан хоёр ороной ехэ арга боломжонуудтаинь саашадаа улам тааруулагдажа, энэнь совет болон американ арадуудта ехэ туһатай байха юм.

Эгээн дээдэ тушаалтанай энээнэй урда тээ уулзаһанай һүүлээр совет-американ худалдаа наймаанай, экономическа харилсаан бүхы дээрээ улам һайжаржа байгаа гэжэ хоёр тала ханангяар тэмдэглэбэ. Энэнь юун дээрэһээ харагданаб гэхэдэ, тусхайлбал, хоёр ороной хоорондохи эд бараанай эрьесэ нилээд ехэ болоо. 1973 ондо энэнь 1,5 миллиард шахуу доллар болоһон байна. Гурбан жэлэй туршада 1973 онһоо 1975 он болотор худалдаа наймаанай ниитэ хэмжээе хоёр-гурба миллиард долларто хүргэхэ гэһэн 1973 оной июниин 24-дэ абтаһан совет-американ хамтын коммюнике соо табигдаһан зорилгые үлүүлхэ таатай һайн байдал бии болонхой гэжэ тэмдэглэгдэбэ. Худалдаа наймаанай талаар тогтоогдоһон совет-американ комисси экономическа холбоо харилсаа үргэнөөр хүгжөөлгэдэ үрэ ехэтэй зэбсэг болонхой.

Ехэ ехэ проектнүүдые бэелүүлхэ хэрэгтэ, тэрэ тоодо гаргагдаһан гаргашые харюулһанай үндэһөөр проектнүүдые бэелүүлхэ тушаа Америкын фирмэнүүд болон совет эмхинүүдэй хоорондоо удаан болзоройн холбоо харилсаа тогтоохо талаар яһала һайн үрэ дүн туйлагдаа гэжэ хоёр тала тэмдэглэбэ. Хоёр ороной худалдаа наймаанай, экономическа холбоо харилсаа хүгжөөлгэдэ энэ ажалынь ехэ удха шанартай байха гэжэ тэдэнэр этигэнэ. Совет болон Америкын эмхи, фирмэнүүдэй хоорондо тусхай хэлсээнүүдые хэжэ, тэдэниие бодото дээрэнь бэелүүлгэдэ туһаламжа хүргэхэ, һайшааха гэжэ хоёр тала хэлсээ.

Хэдэн тодорхой проектнүүдээр, тусхайлбал, ашаанай автомобильнуудые үйлэдбэрилхэ, мүн худалдаа наймаанай төб тушаа ба химическэ үтэгжүүлгэ тушаа проектнүүдые бэелүүлгэ нилээд амжалтатайгаар ябажа байна гэжэ хараадаа абаад, хоёр тала мүн али алиндаа ашагтай туһатай бусад талааршье зохихо хэлсээ хэхэ шухала гэжэ тоолобо. Тусхайлбал, целлюлозпо-саарпанай болон ой модоной промышленностиин, хара ба үнгэтэ металлургиин, байгаалиин газай, машина бүтээлгын талаар, тэрэшэлэн элшэ хүсэ ехэтэй ашагта малтамалнуудые абаха, болбосоруулха талаар хэлсээнүүдые баталха арга боломжо бии гэжэ тоолобо.

Хоёр оронуудай ажахын хүтэлбэрилэгшэдэй хоорондо үрэ ехэтэй уулзалга, холбоонууд саашадаа хүгжэжэ байна гэжэ хоёр тала тэмдэглээ. Эгээн дээдэ тушаалтадай энээнэй урда тээ уулзаха үедэ Вашингтондо СССР-эй худалдаа наймаанай түлөөлэлгэ нээхэ, Москвада США-гай коммерческэ бюро нээхэ, тэрэшэлэн американ-совет худалдаа наймаанай экономическа холбоо бии болгохо гэжэ шиидхэгдэһэн байгаа. Энэнь тэдэ хүтэлбэрилэгшэдэй холбоо нягта болгохо хэрэгтэ ехэ туһа хүргөө. СССР США хоёрой хоорондо худалдаа наймаанай, экономическа харилсаа амжалтатайгаар хүгжөөхын тулада таатай зохид эрхэ байдал саашадаашье бии болгохо хэрэгтэй гэжэ хоёр тала мэдүүлбэ.

Худалдаа наймаан тухай 1972 оной октябрьда баталагдаһан совет-американ хэлсээе ойрын сагта хүсэндэнь оруулха хэрэгтэй гэжэ хоёр тала гэршэлэн баталба.

Хоёр ороной хоорондо экономическа харилсаа саашадань хүгжөөлгэдэ туһаламжа үзүүлхые эрмэлзэн, хоёр тала СССР США хоёрой хоорондохи экономическа, промышленна болон техническэ холбоо харилсаанда туһалха тухай удаан болзоройн хэлсээндэ гараа табяа. Энэ хэлсээнэй ёһоор, арбан жэлэй туршада холбоо харилсаа шууд хүгжөөхэ гээшэ хоёр талын харилсаае улам батадхаха шухала нүхэсэл боложо, хоёр ороной арадуудай аша туһада һайн байха юм.

1972 оной октябрьда далайн судна ашаглалгын зарим асуудалнуудаар гурбан жэлэй болзоройн хэлсээн баталагдаа һэн. Тус хэлсээнэй ямараар дүүргэгдэжэ байһые, мүн олдоһон дүй дүршэлые хараадаа абажа, хоёр тала энээн тушаа тэрэнэй хүсэнэй буурахаһаа урид шэнэ хэлсээ баталха хэрэгтэй гэжэ хэлсэбэ. Иимэ хэлсээн тухай хөөрэлдөөн байгша ондо эхилхэ.

V. Хоёр ороной харилсаанай бусад талануудай һайжаралга

1972—1973 онуудта холбоо харилсаан тухай баталагдаһан хэлсээнүүдэй ямараар дүүргэгдэжэ байһые хаража үзөөд, хоёр тала эдэ хэлсээнүүдэй хэмжээн соо научна болон техническэ эмхинүүдэй, эрдэмтэд болон мэргэжэлтэдэй, хоёр ороной соёл культурын ажал ябуулагшадай хоорондо саг үргэлжын холбоо харилсаа тогтоохо талаар совет-американ хамтын комиссинууд болон хүдэлмэриин бүлэгүүдэй туһатай ехэ ажал хэһыень тэмдэглэбэ.

Медицинскэ наука болон элүүрые хамгаалалга, хүнние тойрон байдаг байгаалиие хамгаалан һайжаруулга, эрдэм ухаан болон техникэ, замбуулинай дайда болон дэлхэйн океаниие шэнжэлэлгэ, атомай элшэ хүсые амгалан ёһор ашаглалга, хүдөө ажахы транспорт гэхэ мэтэ асуудалнуудаар СССР США хоёрой хүсэлэл оролдолгые нэгэдхэһэн ушар хүн түрэлтэнэй үмэнэ байгаа хэдэн шухала, орёо научно-техническэ асуудалнуудые түргэнөөр шиидхэхэ эрхэ нүхэсэл олгоно гэжэ хоёр тала ханангяар тэмдэглэбэ.

Иимэ холбоо харилсаан совет-американ харилсаанай бүхы байгуулалтада ехэ туһа нэмэри боложо, тэрэниие улам тодорхой, улам һайн удха шанартай болгоно.

Хоёр ороной хоорондо баталагдаһан хэлсээнүүдэй үндэһөөр научно-техническэ холбоо харилсаа улам гүнзэгырүүлхые, соёл культурын талаар үргэн ехэ андалдаануудые хэхые саашадаашье хоёр орон эрмэлзэхэ юм.

Научно-техническэ харилсаа холбооной талаар таарамжатай дүй дүршэлдэ түшэглэн, хоорондын харилсаанда хабаатай эдэ шухала асуудалнуудаар саашадаа үгээ ойлголсолго хангаха гэһэн эрмэлзэлээ хүтэлбэри болгон, иимэ шэнэ һалбаринуудта энэ харилсаа холбоогоо хабаадуулха гэжэ хоёр тала шиидхэбэ.

Энергетикэ

Элшэ хүсэнэй талаар хоёр ороной промышленностиин, транспортын ба ажахын бусад һалбаринуудай улам ехэ боложо байгаа эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые, элшэ хүсэнэй заншалта ба шэнэ нөөсэнүүдые ашаглаха эрхим олон аргануудые тодорхойлхо хэрэгтэ научно-техническэ харилсаа холбоогоо улам үргэдхэхэ, тэрэшэлэн хоёр ороной элшэ хүсэнэй программанууд болон зорилгонуудые ойлгохо ябадалда туһа хүргэлгын шухала байһые хараада абажа, хоёр талынхил энергетикын талаар харилсаа холбоон тухай хэлсээ баталба. Энэ зорилгоор эмхидхэгдэн байгуулагдаха совет-американ хамтын комисси тус хэлсээе дүүргэлгын түлөө харюусаха байна.

Гэр байрын ба бусад түхэлэй барилганууд

Гэр байрын ба бусад түхэлэй барилгын талаар харилсаа холбоон тухай хэлсээндэ хоёр тала гар табиба. Энэ хэлсээн баригдаһан байрануудые, барилгын материалнуудые бүри бүхэ бэхи, эрхим шанартай болгохо, шэнэ городуудые түсэблэхэ ба эмхидхэн байгуулха, газарай хүдэлдэг районуудта, орёо бэрхэтэй уларилтай районуудта барилга хэхэ гэхэ мэтэ шэглэлнүүдээр байрын гэрнүүдэй ба бусад түхэлэй барилга хэхэ мүнөө сагай онол аргануудтай холбоотой асуудалнуудые хамтадаа шиидхэхэ ябадалда туһа хүргэхэ зорилготой энэ хэлсээе бодото дээрэнь бэелүүлхын тула гэр байрын ба бусад түхэлэй барилгануудай талаар харилсаа холбоо хэхэ совет-американ хамтын комисси эмхидхэгдэн байгуулагдаха, хүдэлмэриин тодорхой программануудые хараалха.

Газарай хүдэлдэг районуудта ажаһуудаг хүн зоной тон аюулгүй байдал хангаха зорилгоор, тиимэ районуудтахи байрануудай ба бусад түхеэрэлгэнүүдые бүри бүхэ бэхи болгохо зорилготой хамтын шэнжэлэлгэнүүдые хэхэ, тусхай хэлэбэл, хабсаргамал б хэрэгсэлнүүдээр баригд байрын гэрнүүдэй га хүдэлэлгын үедэ ямар хые шэнжэлхэ програ түрүүшын ээлжээндэ лүүлхэ гэжэ хоёр тала сэбэ.

Хэмэл зүрхэнэй талаар хэгдэхэ шэнжэлэлгэнүүд

Хоёр ороной эрдэмтэд, мэргэжэлтэд медицинын эрдэм ухаанай ба элүүрые хамгаалгын талаар хамтын программануудые бэелүүлхэ үедөө мүнөө сагай медицинын эгээн ехэ, хүнүүдтэ ашатуһатай асуудалнуудай нэгые — хэмэл зүрхэ бии болгохо асуудал шиидхэхэ зорилгоор оролдолго хүсэлэлгээ элсүүлэн гулидхаха шухала гэһэн тобшолол Саашадаа бүтээгдэхэ хү мэриин теоретическэ, те ческэ талаараа тон орёо һые хараада абажа, асуудалаар хоёр талы тусхай хэлсээ бата Элүүрые хамгаалгын та харилсаа холбоо хэхэ со американ хамтын ком тус проектые бэелүү түлөө харюусалга даажа на.

Замбуулинай талаар харилсаа холбоон

«Союз» «Аполлон» гэжэ совет, американ замбуулинай онгосонуудые 1975 ондо анха түрүүн хамтаараа жолоодон ниидхүүлхэ, тэдэниие залгалдуулха, космонавтнуудай онгосонуудтаа оролсохо ябадал хангахаар хараалһан бэлэдхэлэй амжалтатайгаар бэелүүлэгдэжэ байһанда сэдьхэлээ ханангяар байһанаа хоёр тала элирхэйлэн мэдүүлбэ. Баталагдаһан хэлсээнүүдтэй зохилдуулан, замбуулинай дайдые шэнжэлхэ бусад хэдэ хэдэн һалбаринуудай талааршье үрэтэй харилсаа холбоон бэелүүлэгдэжэ байнхай.

Замбуулиниие амгалан зорилгодо хэрэглэхын шэнжэлхэ совет-амер саашанхи харилсаа хол ной, тэрэ тоодо замбу соогуур хүнэй аюулгүй ниидэлгэ хангаха түхеэрэ нүүдые шэнжэлэн шал хэрэгые шухала удха ша тайда тоолоно, мүн энэ лаар туйлагдаһан дүй шэлые батадхаха нү байһые хараада абал 1975 оной июльдэ совет-а рикан замбуулинай нии гын бэелүүлгэдэһэнэй лээр хамтын проектнү саашадаа бүтээхэ арга ломжонуудые шэнжэлжэ гэлжэлхэ гэжэ хоёр хэлсээ.

Ерээдүйн транспорт

Ерээдүй сагай транспортын хэрэгсэлнүүдые хүгжөөлгын шухала удха шанартай байһые мэдэрэн, ерээдүйдэ газар дээгүүр тон түргөөр дабшаха транспортын хэрэгсэлнүүдые, тэрэ тоодо гаргаша багатай, үрэ ехэтэй ба найдамтай түхэлэй транспортнуудые хангажа болохо суранзата дүүжэнгүүдые дамжан дабшаха поезд, хамтааран хэрэглэхэ таарамжатай, шэнэ һалбари болохо һэн гэжэ хоёр ла зүбшөөгөө. Транспорт талаар харилсаа холб тухай 1973 оной хэлсээ дашарамдуулан. энэ асу лаар хэгдэхэ шэнжэл нүүдтэ хабаатай харил холбооной хамтын прог ма тодорхойлон хараалха дэлмэришэ бүлэг транс тын талаар совет-амер хамтын комиссиин бай оной намар зарлагдаха дани дээрэ тогтоогдохо.

Оршон тойронхи байгаалиие хамгаалга

СССР США хоёрой хоорондо 1972 оной майда баталагдаад, амжалтатайгаар бэелүүлэгдэжэ байгаа хэлсээнэй үндэһөөр, оршон тойронхи байгаалиие хамгаалха харилсаа холбоогоо улам үргэдхэхые, мүн гэгээрэлэй, эрдэм ба соёлой асуудалнуудые шэнжэлэн шиидхэдэг Нэгэдэмэл Нацинуудай Организациин (ЮНЕСКО) үүсхэлээр бэелүүлэгдэжэ байгаа «Хүн ба биосфера» гэжэ уласхоорондын программа дүүргэлтэ болгохо хэрэгтэ хубитаяа оруулхые хүсэжэ, ургамалай ба амитадай аймагай генетикын талаар шухала түхэлнүүд ба үүлтэрнүүдые, экологическа системэнүүдые хамгаалха, дал оршон тойронхи байг хамгаалхын тула хүнэй хилдэг ажал ябуулгые б үрэ ехэтэй болгохо шу научна шэнжэлэлгэнүү хэхын тула — хоёр оро газар дайда дээрэ бай лиин тусхай зононуу амитад ба ургамалнуу заповеднигуудые бии бо хо гэжэ хоёр тала хэлс Энэ проект бэелүүлхэ хү мэри ЮНЕСКО-гой тэрэ граммын зорилгонуудай дэһөөр, оршон тойро байгаали хамгаалха хар саа холбоо хангахын т урда тээнь байгуулагд совет-американ холимол миссяар бэелүүлэгдэхэ.

Соёлой харилсаанууд

Соёлой харилсаанууд һанал бодолоо бүри һайнаар ойлголсохо шухала хэрэгсэлнүүд болохо байһыень хараада абажа, искусствын зохёолнуудай ехэ ехэ коллекцинуудые абалсаха тушаа СССР-эй Культурын министерствын ба Нью-Йоркдохи метрополитенүүдэй музейн хоорондоо үгээ ойлголсоһондо сэдьхэлээ ханангяар байһанаа хоёр тала элирхэйлэн мэдүүлээ. Иигэжэ коллекнүүдые абалсалга 1973 оной июниин 19-дэ баталагда Холбоо барисаан, харил абалсалга ба харилсаа хо боон тухай юрэнхы хэлс нэй үндэһөөр хэгдэхэ. оронoй музейнүүдэй хоор до выставкэнүүдые элы сэлгэдэ туһа хүргэхэ гэ тэрэ хэлсээнэй ёһоор тала ойлголсоһон байна.

Шэнэ консульствонуудые эмхидхэн байгуулга

СССР США хоёрой хоорондын холбооной эршэмтэйгээр хүгжэжэ байһые, мүн совет-американ консульско конвенциин үндэһөөр консульско харилсаагаа саашадань үргэдхэлгын удха шанарые хараада абажа, элдэб һалбаринуудаар бэелүүлэгдэдэг худалдаа наймаан, аяншалга ба харилсаа холбоондо туһа хүргэхые хүсэн, хоёр тала орон бүхэнэйнгөө хоёр-гурбан городуудта генеральна консульствонуудые нэмэжэ нээхэ гэбэ.

Түрүүшын алхам болгон, СССР-эй генеральна консульствые Нью-Йоркдо, США-гай генеральна консульствые Киевтэ нэгэн доро эмхидхэхэ гэжэ хэлсэгдээ. Энэ хэлсээгээ бэелүүлхэ зорилготой хөөрэлдөөнүүд ойрын сагаар хэгдэхэ.

* * *

Мүнөөнэй уулзалгын үедэхи хөөрэлдөөнүүдэй залан сэхэ, бүтэмжэтэй, үрэтэй байһые хоёр тала үндэрөөр сэгнэнэ. Эдэ үрэ дүнгүүд хоёр ороной арадуудай аша туһада СССР-эй ба США-гай хоорондын харилсаа һайжаруулха замдахи шухала шэнэ шата болохо байдань, бүгэдэ ниитын эб нрамдал ба аюулгүй байд бэхижүүлхын тула гарга оролдолго хүсэлэлгэнү шухала хубита байһанд эдэнэр этигэнэ.

Энээнтэй дашарамдуу совет-американ дээдэ шаалтадай уулзалгануу имагта шухала, ехэ аша туһатай байһые дахинаа дэглэн, иимэ уулзалганууд үе үе эмхидхэжэ байха хай, тэрэшэлэн шухала ас далнуудые зүбшэлхэ шиидхэхын тула шухала жэ тоологдоһон ушарта мэ уулзалгануудые хэ байха тухай хэлсэһэн хоёр тала лаблан бата Тэрэшэлэн эдэбхитэй, ня холбоо барисаа ба зүбшэл гэ хэжэ үргэлжэлхөөр бэл байһанаа хоёр тала элир лэн мэдүүлээ.

1975 ондо албанай хэ гээр Америкын Холбо Штадуудта ошохыень КПС эй ЦК-гай Генеральна сек тарь Л. И. Брежневые СШ гай Президент уриба. Э уряалынь ханангяар зүбшө дэн абтаа.

Л. И. БРЕЖНЕВ,
КПСС-эй ЦК-гай
Генеральна
секретарь

Москва, 1974 оной июлиин 3.

Р. НИКСОН,
Америкын Холбоото
Штадуудай
Президент

МАТЕМАТИКЫН ШЭДИ ТУХАЙ

Математика хадаа эрдэ...эй түлхюүр, юумые урид...лан таажа шададаг болго... түлхюүр мүн. Ажабайда...ай эрилтэһээ уламжалан ...с эрдэм мүндэлөөд, бодо... байдалые шудалха хэрэг... алба хэжэ, туршалгын ...гүүдые уридшалан таажа ...дэг түлхюүр болоһон ...йна. Жэшээнь, үнгэрһэн ...ун жэлдэ агууехэ матема...к Максвелл электро-суран...най гол хуули ёһые урав...неэр харуулжа шадаһан ...м. Һүүлдэнь тэрээнһээ ...амжалан, математикын ...схай тэмдэг болоһон дүри...үдые хэрэглэн, «долгито ...авнени» гэдэгые гарга...н байгаа. Тиигэжэ элект...суранзанай долгинуудай ...н байһан ушарые теорети...скэ талаарнь элирүүлһэн ...

Тэрэнэй тобшололнуудые ...эһэн болгон, туршалга...удайнгаа дүнгүүдые сог...лон хаража үзөөд, Г. Герц ...эшэ зайн галһаа гарадаг ...лгинуудые олоһон байгаа. ...арин һүүлдэнь ород эрдэм...э А. С. Попов тэрэниинь ...олын зайда абяа дамжуул...ын тула хэрэглэжэ, радио...хникын хүгжэлтын эхи та...һан байна. Радиотехникэ ...эшэ ямараар һалбаран ...гжөөб гэжэ мүнөө хүн бү...эн мэдэнэ ха юм. Матема...кын юрэнхы тойруу урав...ниинүүд ажабайдалда ямар ...үргэ бэелүүлжэ шадахаб ...жэ тэрэ түүхын жэшээ ...эшэлнэ бэшэ аал?

Математика хадаа ажабай...далай эрилтын нүлөөн доро ...үндэлһэн юм гэжэ дээрэ ...мэгдээ һэн. Бүри эртэ ур...а сагта, агы нүхэнүүд соо ...ндаржа байха үедөө хү...үүд өөһэдыень тойрожо ...айһан юумэнүүдые: агнуу...риин үедэ алагдаһан ангаа, ...улынгөө гэшүүдые, гэрэй ...хитадые, зэр зэмсэгээ — ...лдэб зүйлнүүдые тоолодог ...айгаа. Эдэ бүгэдые тооло...одоо, тэдэмнай хоорондоо ...маршьеб адли түхэл шэн...этэй байна гээд хүнүүд

...ойлгоо ёһотой. Тэрэнь тоо байгаа. Агнуурида гараһан ангуушан табан годлитой ябабал, нүхэртөө табан хурга харуулха зэргэтэй һэн аабза. Тиигэжэ математикын эрдэмэй эхи табиһан — тоо тоололго бии болоһон гэхэ.

Саашадаа ажабайдалай хүгжэхэтэй хамта тоо тоололгын гуримшье орёо боложо захалаа. Жэшээнь, хамта олоһон олзоёо хэдэн хүнүүд хоорондоо адляар хубаажа абаха ушартай болобо гэлэй. Нэгэ бүхэли ангые хуби табижа хубаахадань, **тэдэнэй тэды хуби** гэһэн ойлгосо бии болоо бшуу. Эдеэ хоолой зүйлые миин суглуулхаяа болёод, тэрэниие үйлэдбэрилдэг болоходонь, ан, загаһа агнуурилгаһаа газар элдүүрилдэг ажалтай болоожо эхилхэдэнь, **ута богониие, үргэн нариниие, юумэнэй багтаамжые** хэмжэхэ хэрэг гараа юм бэзэ. Гэхэтэй хамта хуби харуулһан тоонуудай бии болохолоор, ямаршье бүхэли тооe нүгөөдэнь хубааха арга боломжо бии болоо. Тиигэжэ **а х = в** гэһэн уравнени бодохо аргатай болгодобо ха юм. Иимэ уравнени соо **а, в** гээшэнүүд ямаршье натуральна тоо байжа болохо бшуу. Тиимэ уравнениһээ бүришье орёо тоо бодолгын мүндэлһэниинь элитэ.

Математикын эрдэмэй доторой хүгжэлтэһөө, алгебрита уравнениинүүдые бододог гуримһаа уламжалан, нэгэдхэмэл тоонууд гэһэн ойлгосо бии болоо. Тоо тоололго гээшэ алибаа юумэнэй бүридхэлые харуулдаг ааб даа. Анхан сагһаа тиигэжэ ойлгогдодогшье байгаа. Харин нэгэдхэмэл тоонууд юумэнэй бүридхэлые харуулдаггүй. Энээнһээ болоожо элдэб эсын хооһон бодолтои математикын ушар ёһые өөрынхеэрээ тайлбарилан аашалалдаха аргатай болоһон юм гэдэг. Нэгэдхэмэл тоонууд юрэнхы тойруу бодолой дээдэ шатада бии болоһон хадань бодото ажабайдалда сэхэ харилсаатай гээд абаһаар ажаглажа шадахагүй байгаабди. **Юрэнхы тойруу** бодол гээшын **удха** шанарые **В. И. Ленин ходо** тэмдэглэн заадаг байһан юм. Алибаа юумые шэнжэлэн шудалжа мэдэхэ гээшэ тиимэшье юрын хэрэг бэшэ юм гэжэ тэрэ хэлэһэн байдаг. «Юумые адаглан хараад, юрэнхы тойруугаар бодомжолхо, тэрээнһээ уламжалан бодото хэрэг худар шэлжэхэ — үнэн бодото ушарыень (истиные) ойлгон мэдэхэ, бодото байдалые ойлгон мэдэрхэ диалектическэ зам иимэ байна», — гэжэ **В. И. Ленин** бэшээ һэн. Энэ хэлээшэнь математикын бүхы юрэнхы тойруу ойлгосодо хабаатай.

Юумые бүридхэһэн шэнжэлэл юу харуулнаб гэхэдэ, сасуулагдаһан юумэнүүдэй хоорондохи холбоо барисаае элирүүлнэ гээшэ. Ондоогоор хэлэбэл, юумэнэй бүридэл харуулхаар бии болоһон натуральна тоо хадаа олон-үсөөниие тэмдэглэһэн удхатай. Тэрээнһээ уламжалан, олон-үсөөниие тэмдэглэһэн ойлгосо, **тобшолол бии болоо.**

Мүнөө үеын **математикын** гол ойлгосонуудай **нэгэниинь алгоритм** тоо бодохын тула тодоор найруулмал онол согсо болоно. Эртэ урдын Египедтэ, **Вавилондо**, Грецидэ математикын хүгжэжэ эхилһэн түрүүшын шатануудтахидал адляар, алгоритм хэрэглэн, тон механическа шэнжэтэйгээр тоо тоолохо элдэб арганууд бии болоожо эхилээ һэн. Тэрэнэй туһаламжаар зарим тоо бодолгонуудай бэдэрэгдэжэ байгаа согсо тайлбаринууд (величинанууд) тусхай дүримэй ёһоор тоологдон гаргадаг байгаа. Математикын тиимэ онол арганууд **алгоритм** гэжэ нэрэтэй болоһон юм. Юрэдөө, тоо бодолгын түгэс тодорхойлогдоһон дүримүүдэй һүүлшын бүлэг дүн алгоритм гээшэ гэжэ үниинһөө хойшо ойлгогдодог байгаа. Математикын эрдэмэй хүгжэхэ тума алгоритм тухай ойлгосо улам үргэн удха шанартай болоо.

Мүнөө үеын математикада орёо тойруу **алфавидаар** харуулагдаһан үгэнүүдэй хоорондохи бүхэли холбооной харилсаае алгоритм гэжэ нэрлэдэг болонхой. Орёо тойруу алфавит гэдэг юуб гэхэдэ, үзэгүүдээр гү, али тэмдэгүүдээр **харуулагдаһан** юумэнүүдэй алибаа һүүлшын бүридэл болоно. **Ямар** нэгэн хэлэнэй **алфавидай** үзэгүүд гү, али **тоонууд,** ямаршьеб тэмдэгхэнүүд гү, али зурагууд, үгышье һаа, алибаа хэлэнэй бүхэли үгэнүүд орёо тойруу алфавидай тусхай тэмдэгүүд болоожо шадаха.

Мүнөөнэй алгоритмын ойлгосые хэрэглэн, совет математик Ю. В. Матиясевич **Гильбертын арбадахи проблемэ** гэдэгые (тойруугаар математикын дүрилдөөтэ ойлгосые иигэжэ нэрлэнэбди) т а й л б а р и л а н бодоо. Гильберт XX жэлэй ахеэр энэ асуудалаа табиһан юм. Тиихэдэ диафантово уравнениинүүдые бодохын тула «юрэнхы онол арга» бэдэрхэ эрилтэ табиһан юм. Хэзээ нэгэтэ тиимэ арга олдохо ёһотой, тэрэниие бэдэржэ олохо шухала гэжэ Гильберт хэлэдэг байгаа.

Математическа ойлгосонууд бодото хэрэгэй нүлөөн доро, өөрынгөө доторой холбоото удхын хүгжэлтын нүлөөн доро бүридэнэ гэжэ дээрэ дурсагдаһан жэшээнүүд гэршэлнэ. Энэ ёһо гуримыень һайса шэнжэлхэ гэһэн асуудал табигдана. Юуб гэхэдэ, математика хүгжэхэдөө, гансал хилээ үргэдхэнэ бэшэ, мүн удхаяа гүнзэгырүүлэн хүгжэнэ ха юм.

Бодото хэрэгүүдтэй математикын холбоо барисаан хайшан гээд бэелүүлэгдэнэб гэхэдэ, тэрэнэй ойлгосонууд, онол арганууд техникэдэ, байгаалиие шэнжэлгэдэ, социальна эрдэм ухаанда хэрэглэгдэнэ. Олон ондоо зүйлнүүдһээ дулдыдадаг тон орёо зүйлнүүдые шэнжэлгэдэ математикые хэрэглэхэ ябадал мүнөө үеын эрдэмые тодорхойлно. Жэшээнь, городой хүгжэлтые социальна талаарнь түсэблэлгын үедэ хэдэн зуугаад зүйлнүүдые хараадаа абаха хэрэгтэй болоно бшуу. Тэрэнэй тула электронно-тоололгын машина хэрэглэжэ болоомоор тусхай схемэ, математическа оньһон арга зохёохо шухала.

Мүнөө үеын предприятинууд дан орёо, тэдэниие хүтэлбэрилхэнь тон бэрхэтэй болоо. Үйлэдбэри хүтэлбэрилхын тула бүхы юумые һанажа ябадаг, бүхы юумые мэдэдэг, бүхы юумые шададаг — тиимэ хүтэлбэрилэгшэд байха гү? Тиимэ хүтэлбэрилэгшые олохонь бэрхэтэй. Эрдэм, дүршэл, тайлбарилан мэдэхэ шадабари, эмхидхэлшын бэлиг хүтэлбэрилэгшэдэ хэрэгтэй болоно. Гэбэшье эдэ бүгэдэшье эрилтэ үшөөл хүсэд хангахагүй байна. Тиимэһээ математическа эрдэм, электронно- тоололгын машина хүтэлбэрилэгшэдэ тон хэрэгтэй.

Электронно-тоололгын машина хэрэглэбэл, ямар нэгэ асуудал шиидхэхын, үйлэдбэреэ бүри дээдэ шанартай болгохын тула хүтэлбэрилэгшэдтэ ехэ туһа хүргэхэ, тэдэнэй ажалые һураггүй хүнгэдхэхэ байна.

КПСС-эй XXIV съездын хараалһанай ёһоор, предприятинуудые хүтэлбэрилхын, промышленностиие. хүдөө ажахые, хэлхеэ-холбооe, худалдаа наймаае, харгы замые эмхидхэн хүгжөөхын тула 1.600-һаа үсөөн бэшэ оньһото түхеэрэлгэнүүд үйлэдбэридэ нэбтэрүүлэгдэхэ ёһотой.

Диалектико - математическа гуримай ёһоор шэнжэлэгдэжэ байһан математикын философско асуудалнуудые шиидхэхэ гээшэ дунда һургуулида тоо бодолго заадаг багшанарта алишье талаараа туһатай байха. Иимэ бэлэдхэл һурагшадай дунда хүмүүжүүлгын хүдэлмэри ябуулхадашье туһатай. Мүн иимэ бэлэдхэл ном заалгые һайжаруулха хэрэгтэ заатагүй туһалха.

Б. ЗОМОНОВ,
ВСТИ-гэй математикын кафедрын багша.

Алексей БАДАЕВ

Буряадай комсомолой 50 жэлэй ойдо

НҮХЭД ТУХАЙ БАЛЛАДА

«...Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда шунахай хархис фашистнуудтай эрэлхэгээр тэмсэн, буряад арадай хүбүүн комсомолец Цыренжабай Норбо Н-скэ тосхон шадар баатарай үхэлөөр унаа. Нютагайнь хүбүүн комсомолец Намсарайн Бимба ФЗО-гой һургуули дүүргээд, ажаллажа байтараа мүн лэ гайхамшаг баатаршалга харуулба. Тэрэ хорото газай тараһан нүхэн соо унаһан ород нүхэрөө абарһан аад, өөрөө гаража үрдибэгүй...»
(Газетэнүүдһээ. 1943 он).

Гараагүй һэн иимэ
мэдээсэл,
гараха ёһотой байһанаа.
Гайта тэрэ сагай алдуу
гансашье энэ бэшэ —
олон...
Он жэлнүүдэй ошохо
бүри
ододтой сасуулааб наһаа.
Холодохо бүреэ
хурсададаг
холын ододой толон!
Галта дайнай тээрмэдэ
татагдаагүйш һаа,
орооһон мэтээр,
халта тээрижэшье болооб
ажабайдалай шэрэнги соо.
Хожомдод гэжэ гүүрһаа
абаһыем
хүлисөөрэйт нүхэд —
зэмэтэйб!
Зааханшье сагай алдууе
заһахаяа би хүсөөб.
Эды олон жэлнүүдэй
саанаһаа
эдир залуухануд зандаа
энеэбхилэн байнат
сэбэр,
сэсэн,
хүдэр шамбай!
Улаан бэлигтэй хүбүүд
ургажа ябана гээд мандаа
үгэлдэг юм һэн тиихэдэ
үльгэршэн үбгэн
Самбай...
Мандаха болтогой наран!
Манда ондоо юун
хэрэгтэй һэм:
басаганай уралай
орондо —
бадма сэсэгэй дэльбэ,
Мүнхэ-Сарьдагнай манда
Баян-Үндэр һэн.
мүрэн голнай —
һүрэн гарамаар Сэльбэ!
Дуутай шуутай үхибүүдтэ
дуратай һэмнай ехэтэ
үни хада үльгэр болоһон
үльгэршэн үбгэн Самбай.
Дэбтэхэ садахы
мэдэдэггүй
дальбараанууд мэтэ,
анхаралтайгаар шагнадаг
һэмди
хөөрөөень, амаа ангайн.
Үдөөбди иигэжэ баяр
жаргалтай.
Үглөөдэрнай сэлмэг
шэнги бэлэй.
Уданшьегүй баруун
тээһээ
улайгаа һэн огторгойн
хаяа.
Хотоной үхибүүдые хуби
заяан
хониной шагайнуудтал
тараан,
холо ойгуур шэдэлэй...
Саг — шэрүүн заргаша.
Суг наадажа, энеэлдэжэ
ябаһан
сасуутам, тоолоһомни,
үдэрһөө үдэртэ үсөөн.
Сахилгаандал хурса,
сахилзаандал богони
байгаа
зариманай наһан...
Таанар мэтэ харуулжа
үрдеэгүй
талаан бэлигээ,
шадал хүсөө...
Дэгжээгүй түүдэг мэтээр,
дүрд гээд унтараа
наһантнай.
Дулаасуулаагүйшье һаа
галаараа
түрэл нютагаа,
хүнүүдэй зүрхэдтэ
һуури олоот.
Задараагүй сэсэг мэтээр
залуугаар хагдараа
наһантнай.
Таняа мэдээгүйшье һаа
дурлаһан басагаа,
арюун садьхэлэйнь
аршаан болоот.
Хуушан шархым
эдэгээгүй һорьбо —
дууша, зугааша,
һураггүйгөөр хосорһон
Норбо!
Эсэстээ хүрэтэр
эрэлхэг сэхээр үлэгшэ,
дайнда ябаагүй Бимба —
дайнай баатар сэрэгшэ!
Жэгүүртэ юртэмсын
һайхые
жэгтэй үнгөөр шэрдэжэ,
жэргэмэлэй аялга дуугаар
жэмбүүрдэхээ ерээ
бэлэйт.
Арбан наймахан наһандаа
домог болон мүнхэржэ,
улад зоной сээжэдэ
Улаалзайгаар сэсэглээт.
Буурал толгойгоо дохии,
бариналби шүлэгөө
тандаа —
табигдаагүй хүшөөгэйтнай
табсан болоожо үгүүжэг!
Зүүдэн шэнги богонёор
үнгэрһэн наһантнай
мандаа
сухаришагүй тэмсэлэй
жэшээ болоожо үгүүжэг!

ГУНИГ

Үдэр бүри заводой хоолой
үдхэн хара утаа шэдэлнэ.
Хажуу тээнь наһажаал
хоёр
хара эртээнһээ хүдэлнэ.
Эсэхые мэдэдэггүй
хүгшэд
энэ хоолойтой суг хамта
хото шадархи байгаалиие
ходо шэмэглэн байдаг лэ.
Үрэжэлтэ тарган газараа
үхибүүн мэтээр
бүүмэйлжэ,
халуун дураяа зорюулнал
арюун сэдьхэлтэй хүгшэд.
Юушьеб даа эндэ
һуулгана,
юушьеб даа хуряажа
абана.
Баян газарай хангалаар
бүхэли үдэрөөрөө амилна.
Агаарта гаража амархаяа
араарнь хүнүүд
саашална.
Хомхой хобдог ээд гээд
хоротой зариман
хаагална.
Гашуудалда эдэнэй абтан,
газартай бүхөөр ханилһыо
хажуугаарнь үнгэрһэн
зон
хаанаһаа таака бэлэй
даа?!
Малша, таряаша угтайгаа
мартаагүй хүдэлмэришэд
газарай хүрьһэ малтажа,
гажарал гунигаа мартана.
Урдань хада
хүдөөгэйнгөө
урсахан гэртэ һуудаг һэн.
Модон бүринь ээдэйнгээ
урин гарынь һанадаг һэн.
Зунай үдэшэ амархадажа,
занаалин дээрэа һуухадаа
таряанай ургаса тухай
таатайгаар зугаалдаг һэн.
Түрэл уурхайһаан һүүлдэ
бүргэд шэнгеэр дэгдэхэ
хайрата ганса хүбүүниинь
хашаан соо харайдаг һэн.
Хүрьһэтэ газарта урбаһан
хүбүүндээ хото ерэхэдээ
хүдөөгэй угтай
хүгшэдынь
хүдэлмэришэд болоо һэн.
Таладаа түрэһэн хоёрто
тэндэ таряатай мододтол,
асфальт, түмэр-бетон соо
амидарха гээшэ хүшэр
һэн.
Ганса хүбүүень буляаһан
галта дайнай дүүрэхэдэ
гашуудал гуниг тэдэниие
гайтай хүндөөр дараа һэн.
Хүгшэрхэдэнь мэнэ үргэхэ
хүбүүгээ алдаһан эдэнэй
зоболон уйдхар
юунтэйшье
зэргэсүүлжэ болохо
аал?!
Эжэл зүрхэдэйнгөө шарха
эдэгээжэ шадахагүй хоёр
газарһаан дүтэхэн юумые
галаб юртэмсэдэ
олоогүйл.
Тамалдаг гунигаа
заахашье
тараахаяа,
хүбүүгээ мэтээр,
эсэсэйнгээ ерэтэр газараа
эрхэлүүлэн,
эдэ харууһалхал!

Мэргэжэлтын зүбшэл

ХОРОТО ХИМИКАДУУДҺАА БЭЕЭ НАРИЛХА

Хүдөө ажахын таримал ургамалнуудай ургасые улам ...өшэлүүлхын тула газар элдүүрилхэ түрүү агротехникэ хэрэглэхэһээ гадна, элдэб янзын химическэ зүйлнүүд гэхэ гү, али ондоогоор хэлэбэл, хорото химикадуудые таряалан дээгүүр сасажа, буртаг үбһыень, ургасын дайсад—хорхой шумуул угы хэхэ баатай болгодог гээшэ.

Хэнэйшье мэдэһээр элдэб химикадууд тиимэ ехэ аюултай бэшэшье һаа, хэзээшье хүнэй махабадада бага зэргэ хоро хүргэжэ магад. Тиимэһээ өөрөйдөө хорогүй химикадууд гэжэ угы шахуу юм. Эгээл энээн дээрэһээ элдэб химикадуудые хэрэглэн ажаллахадаа бэеынгээ аюулгүйе сахиха, һэргылхэ онол арга бэдэрхэ болон санитарно-гигиеническэ журамуудые нарин нягтаар сахиха ёһотой болоно.

Буртаг үбһэ, хорхой шумуул угы хэдэг хорото химикадуудые зөөхэ гү, али тэрэниие газар дээгүүр сасан хаяхадаа заатагүй тусхай мэргэжэлтэй хүнүүдэй хиналта доро гү, али тусхай бэлэдхэл гараһан агрономуудай, зоотехнигүүдэй заабаряар тиимэ хүдэлмэри хэхэ хэрэгтэй.

Хорото химикадуудые хадагалжа байдаг амбаарнууд хадаа байрын гэрнүүдһээ, илангаяа эдеэ хоол баридаг газарнуудһаа, һү һаалиин фермэ болон хүүгэдэй эмхи зургаануудһаа 200 метрһээ дүтэ бэшэ зайда байха ёһотой.

Теэд республикымнай зарим ажахынуудта хорото химикадуудые хадагалха талаар сахигдаха ёһотой журамуудай эрилтэ дүүргэгдэнэгүй. Хуулита ёһоор тогтоогдоһон хэмжээ ябуулганууд бэелүүлэгдэнэгүй. Жэшээнь, Хэжэнгын аймагай Загһатын совхоздо, Прибайкалиин аймагай «Путь к коммунизму» колхоздо, мүн тэндэхи «Прибайкальский» совхоздо элдэб хоро, химикадуудые хадагалдаг амбаар, складуудынь ариг сэбэрые сахиха, һэргылхэ талаар тогтоогдоһон гуримда яашье тааранагүй. Тэдэнээ хайша хэрэгээр хадагална.

Хорото химикадуудые иишэ тиишэнь зөөхэ хэрэгтэ мүн лэ анхаралаа ехээр хандуулха шухала. Тусхай бүтүү амһарта, түхеэрэлгэтэй транспорт үгтэхэ ёһотой. Хорото химикадуудтай хамта автомашина, тракторай тэргэ дээрэ хүнүүдые гү, али хүнэй эдихэ, үмдэхэ хэрэгсэлнүүдые сугтань зөөжэ яашье болохогүй. Тиихэдэ химикадуудые зөөһэн транспортын модон зүйлнүүдыень һүүлдэнь хлорно избёосхоор будажа, уһаар угааха, тиигээд түмэрөөр хэгдэһэн хубииень керосинаар угаажа сэбэрлэхэ, арюудхаха байна.

Тиимэ хорото зүйлнүүдые хэрэглэн ажаллаха үедэ ажахы бүхэндэ химикадуудые хэдэг саарһан, модон, түмэр, шэл болон бусад амһартануудые ехээр сүлөөрдэг. Тэдэниие хэрэггүй болоходонь дары галдажа, шэл болон түмэр амһартануудыень модоной үнэһөөр, кальцинированнэ содоор, бусалгагдаһан избёосхоор угааха, хорогүй болгохо хэрэгтэй. Зүгөөр ехэнхи ажахынуудта сүлөөлэгдэһэн амһартанууд орооһоной тоогууд, амбаарай хажуугаар тараагдажа хаягдашадаг, газарай хүрьһэн болон сэбэр агаар бузарлажа байдаг.

Хорото химикадуудые хэрэглэдэг ажалда хабаатай хүнүүд тусхай һуралсал гараха, тэрэниие яажа зүбөөр хэрэглэхэ заабари шудалха зэргэтэй. Үнгэрһэн 1973 ондо 3.900 механизаторнууд, тиихэдэ хорото химикадуудые хэрэглэдэг ажалда сэхэ хабаатай 900 хүн тиимэ тусхай һуралсалда һуража гараһан байна.

Энэ талаар Захаминай, Хурамхаанай аймагуудай медицинскэ хүдэлмэрилэгшэд саг үргэлжэ ехэ ажал ябуулдаг гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Харин тиихэдэ Хэжэнгын, Хориин, Яруунын аймагуудай медицинскэ хүдэлмэрилэгшэд ажахынуудта хорото химикадуудые яажа зүбөөр хэрэглэхэ тушаа хүнүүдэй дунда тусхай һуралсал эмхидхэжэ шадаагүй. Энэ шухала хэрэгые тоогоогүй.

Эдэ хорото химикадууд ехэнхи ушарта хүн, амитанай хамар амаар дамжан бэедэнь орожо болохо. Тиимэһээ тэдэниие таряалан дээгүүр сасадаг, адууһа мал угаадаг ажалда хабаатай хүнүүд хадаа хоронһоо бэеэ хамгаалха тусхай хубсаһатай байха зэргэтэй.

Химическэ зүйлнүүдые сасаха, тарааха үедөө хүдэлмэриингөө газарта эдеэ хоол барижа, уһа уужа, тамхи татажа огто болохогүй. Хүдэлмэриин забһарлалай үедэ ажалладаг газартаа амарһанай хэрэггүй. Эдеэлхынгээ урда тээ мылээр, мүн баһа марганцева кислэ калиин 0,5 процентын уһаар гар нюураа угааха, амаа зайлаха хэрэгтэй.

Хүдөө ажахыда хэрэглэгдэдэг химикадуудай хоорондо дайрагдаһан хүнүүдтэ медицинскэ туһаламжа үзүүлхэ нэгэ хэды арганууд тухай һануулалтай.

Эгээн түрүүн иимэ аюулай боломсоор дары врачые дуудаха байна. Зүгөөр хорото химикадуудые хэрэглэдэг ажалда хабаатай хүнүүд өөртөө, мүн нүхэдтөө туһа хүргэхэ дүримүүдые заатагүй урид мэдээд ябаха зэргэтэй. Хорлогдоһон хүниие аюулай газарһаа тэрэ дороньондоо тээшэнь гаргаха шухала. Амилхаяа болёо һаань, искусственна аргаар ами оруулха байна. Аюулда ороһон хүндэ нэгэ халбага англис дабһатай стакан уһа, үшөө тиихэдэ содотой уһа уулгахада һайн. Хэрбээ хорото зүйлнүүдэй хүнэй нюдэндэ ороо һаань, сэбэр уһаар гү, али содотой уһаар угааха хэрэгтэй. Харин нюураа заатагүй мылэтэй уһаар угааха болоно. Ханяажа эхилээ һаань, һүндэ содо холёод уулгахада һайн байдаг.

Хорото химикадуудай хажууда ажаллахадаа, дээрэ хэлэгдэһэн һэргылэмжын санитарно-гигиеническэ эрилтэнүүдые жэншэдгүй наринаар сахижа байбал, гэнтын аюулһаа бэеэ хамгаалха дүүрэн арга бии.

В. ТАХАЕВ,
республикын санитарно-эпидемиологическа станциин таһагые даагша.

Социалис оронуудаар

МҮНӨӨДЭР ГЕРМАНИИН ДЕМОКРАТИЧЕСКА РЕСПУБЛИКАДА

Немец хүдэлмэришэн, таряашанай Германиин Демократическа республика империализм болон колониализмда, расизм болон апартеидта эсэргүүсэн тэмсэдэг, дарлалта мүлжэлгэһөө сүлөө шэнэ ажабайдал байгуулжа эхилһэн дэлхэйн оронуудай арадуудта өөрынгөө талархал болон дэмжэлгые эдэбхитэйгээр элирхэйлэн мэдүүлдэг байха юм.

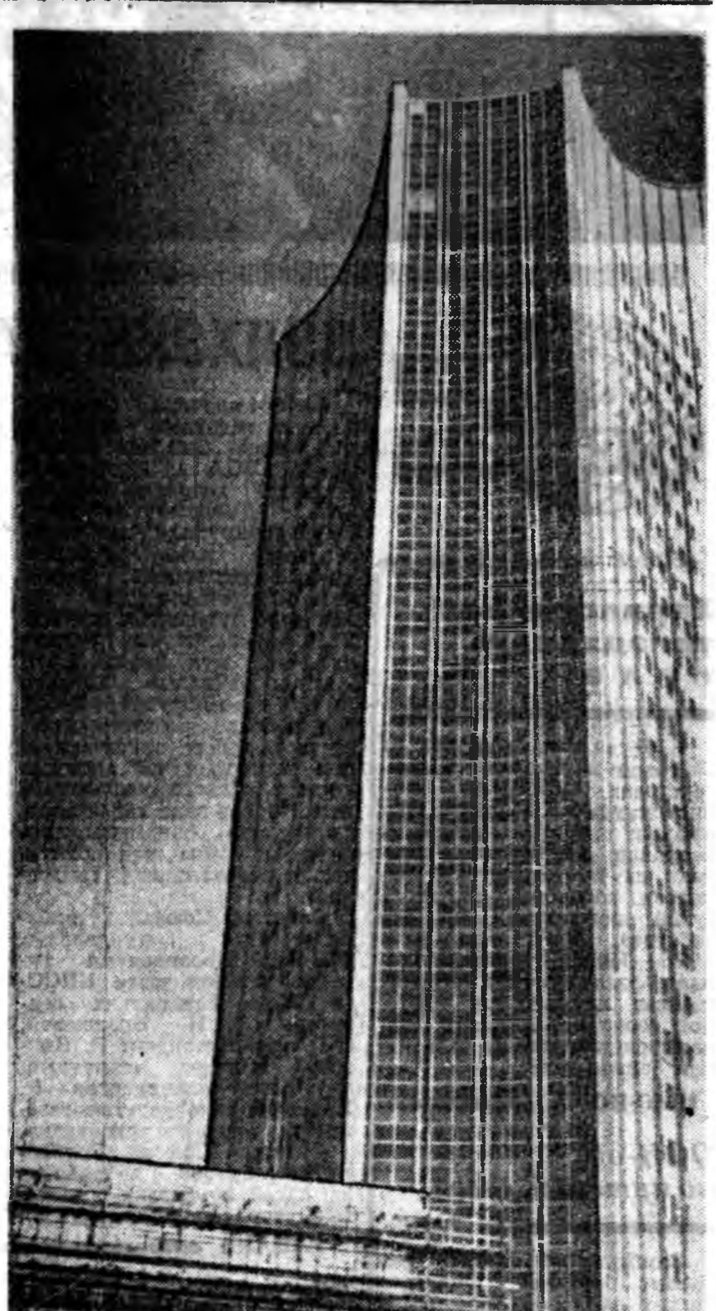

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Лейпцигэй физическэ культура болон спортын дээдэ һургуулида ерээдүйн тренернүүдэй хэшээл болоожо байна. Вангладешэй Арадай Республикаһаа ерэһэн Адве Рахим самбарай дэргэдэ.

АДН—ТАСС-ай фото.

•••

БАРИЛГЫН дамжуурнууд болон кранууд хадаа Лейпцигэй, мүн бага ехэнүүдшье һуурин тосхонуудай эгээн лэ элин тодо шэнжэ шанарынь болоно. «Манай городууд болон тосхонуудые гоё һайхан болгоё!» гэһэн уряа доро дэлгэрһэн мүрысөөн энэ жэлдэ илангаяа үргэдэнэ.

ТАСС-ай фотохронико.

ЭРЭЛХЭГ ЗОРИГТО КОРВАЛАН

«Сүүдлэлгын хэрэгые хатуугаар, эрид сэхээр, хүлеэгдээгүй түргөөр бүтэхэ эрилтэ табинаб», — гэжэ генерал Пиночет Луис Корвалаииие сүүдлэхээр даалгаһан туһалагшадтаа мэдүүлээ.

Чилиин хунтые толгойлогшо иигэжэ хэлэхэдээ, хоёр һарын турша соо Сантьяго хотодо үргэлжэлөөшэ сэрэгэй трибуналай «урагшагүйдэһэн» ушарые хараада абаһан байна. Сальвадор Альендиин хуулита правительствада үнэн сэхэ үлэһэн 57 сэрэгшэд ба 10 хүниие сүүдлэхэдэнь, арад зон тэдээндэ талархалаа мэдүүлээ һэн.

Тиимэһээ Арадай нэгэдэлэй хүтэлбэрилэгшэд Луис Корвалан, Клодомиро Альмейда, Сула, Фернандо Флорес, Педро Фелипе Рамирес, Даниэль Вергара, Орландо Летерьер, Энрико Кирберг болон бусадые Пиночет түргөөр сүүдлэхые оролдоно.

Сэрэгэй нэгэ казарма соо (тэрэнэй байдаг газарынь нюуса юм ха) сэрэгэй трибунал гэмнэгшэдэй «үгыень абажа» эхилээ. Сантьяго хотодохи агаарай сэрэгэй алба хаагшадай «үгыень абахадаа» хунтын хүлһэншэд электрын элшэтэй стул, зүү, носоогдоһон сигаретэ гэхэ мэтые хэрэглэһэн байха юм.

«Би ажабайдалда дуратайб, зүгөөр хэрэгтэй һаань, үнэн сэхэ хэрэгэй түлөө үхэлһөө айхагүйб» — гэжэ Луис Корвалан түрүүшын журналисттай хөөрэлдэхэдөө мэдүүлһэн байна.

Түрмэдэ байхадаа, (түрүүшээр сэрэгэй һургуулида, һүүлээрнь Досон арал дээрэ) эхин һургуулиин багша, һургуули һударгүй таряашан эхэнэрэй хүбүүн, һүүлээрнь Чилиин Коммунис партиин Генеральна секретарь, сенатор, ажалшан арадай дурладаг мэдээжэ ажал ябуулагша болоһон Луис Корваланай хэлэһэн үгэнүүд фашизм ба хунтада эсэргүү хэрша удхатай байгаа. Луис Корваланай эрэлхэг зориг Чилиин түүхын элитэ ехэ ажал ябуулагшад тухай һануулна. Испаниин конкистадорнуудай урда үбдэг дээрэ һэхэрэн һуугаагүй Лаутаро, дайнда диилдээшье һаа, толгойгоо гунхуулаагүй О'Хиггинс, Эхэ орондоо урбагшадай урда зоригоо мохоогүй президент Бальмасада, президент Альенде болон бусад сэдьхэл һанаанда ороодхино.

«Би ажабайдалда дуратайб», — гэжэ Луис Корвалан хэлэнэ. Үнэхөөрөөшье тиимэ. Корвалан ажабайдалда халуун дуратай. Арадай нэгэдэлэй правительствын үедэ гэрэйнь багахан библиотекэ соо тэрэниие хаража болохо байгаа. Хани нүхэр Лили, үхибүүд, төөдэй, худа хүбүүн гү, али хани нүхэдэйнгөө дунда ном уншадаг, бэшэдэг һэн. Политическэ ехэ ажал ябуулга хэхэ үедөө газаа досоохи ажалдаа һалирха гү, али хамсыгаа шуугаад, мерлан гэжэ загаһа шаража, амталан эдихэ сагаа олодог байгаа.

Генерал Пиночет сүүдлэлгэ «түргөөр» үнгэргэхые захираа. Тиигэжэ тэрэ Сантьяго хотодо агаарай-сэрэгэй хүсэнүүдэй сэрэгшэдые сүүдлэхэдээ, «сэрэгэй үеын» хуулинуудые хэрэглэн, президент Альендиин хуулита правительствада талархадаг һаань, «дайсан» гэжэ гэмнэн, трибуналай урда үгэ хэлэхэ юрын эрхыень хаһаһан бүдүүлиг аашаяа үшөө дахин улам үргэдхэхые оролдоно.

Корвалан болон тэрэнэй нүхэдэй трибунал дээрэ хэлэһэн үгэнүүд бүхы дэлхэй дээрэ мэдээжэ болохо, тэрэшэлэн Чилиин түүхэдэ хэтэдээ орохо гэжэ Пиночет мэдэнэ.

Бүхы дэлхэйн арадууд Луис Корваланай, Арадай нэгэдэлэй хүтэлбэрилэгшэдэй ами наһые абархын түлөө тэмсэнэ.

Луис Корвалан болон тэрэнэй нүхэдые сүүдлэлгэ Вальпараисо шадарай Кильото хотодохи сэрэгэй һургуулиин казарма соо болохо гэжэ хунта соносхоо. Тэрэ һургуулиин газаахи талмайн тэг дунда зуу гаран жэл соо айхабтар ехэ модон ургажа байдаг. Чилидэ научна экспедицеэр ошоходоо агууехэ эрдэмтэн Чарльз Дарвин энэ «Гомерые» хаража, гайхан һонирхоһон тухайдаа замайнгаа тэмдэглэл соо бэшэһэн юм.

Пиночет, хунтын генералнууд ба адмиралнууд Кильотын һургуулиие сүүдлэлгын газар болгожо, Чилиин арадые айлгаха, тэрэнэй зоригые мохоохо гэжэ оролдоно.

Хэрбээ эдэнэй өөрынгөө табиһан зорилго бэелүүлхэеэ һанаа һаань, арадуудай талархалаар хүреэлэгдэһэн Луис Корвалан болон тэрэнэй нүхэдэй образууд Чили ба бүхы дэлхэй дээрэ тэрэ «Гомер» шэнги мохошогүй зоригтой, булиглашагүй зандаа үлэхэл.

Эдуардо Лабарка Годдард,
Чилиин журналист.
(АПН).

ЗЭБЫН ДУУН ЗЭДЭЛБЭ...

ҺУР ХАРБАЛГА — эгээл эртэ урдын, гоё һайхан спортын зүйл мүн. Тиин спортын энэ зүйлээ Олимпиин наадануудай программада оруулагдажа, Мюнхендэ үнгэргэгдэһэн XX Олимпиадые шэмэглэһэниинь гайхалтайшье бэшэ. Һур харбалга хадаа манай буряад арадай элинсэг хулинсагуудай эртэ урда сагһаа хойшо дайсадтаа тэмсэхэ, ан арьяата барижа, хоолойгоо тэжээхэ зэбсэгынь байһан, хожомоо залуу шиираг хүбүүдэй гарайнгаа шандааһа, нюдэнэйнгөө хурсые шэнжэхэ эгээл дуратай спортын зүйл болоһон түүхэтэй. Эгээл иимэһээ һур харбалгаар орон доторнай мүрысөөнүүдэй үнгэргэгдэжэ эхилхэдэ Буряадай АССР-эй, Шэтын областиин, Агын Буряадай национальна округой команданууд абаһаар лэ амжалта илалта туйлажа эхилээ һэн.

Һур харбалгаар Россин Федерациин «Урожай» бүлгэмэй Центральна Соведэй түрүү һуури эзэлэлгын мүрысөөн Улаан-Үдэ хотодо, Буряадай хүдөө ажахын институдай стадион дээрэ боложо үнгэрбэ.

Юһэн команда, тодорхойлон хэлэхэдэ, Ленинградай, Томско, Шэтын областьнуудай, Ставрополиин хизаарай, Башкирай, Буряадай, Тувын, Яхадай АССР-нүүдэй жараад спортсмен 1974 ондо Россин Федерациин чемпионой хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэхын түлөө дүрбэн үдэр мүрысэһэн байна. Шэтын областиин хоёр команда табяашье һаань, нэгэдэхи командань тоосоондо ороо.

Уласхоорондын классай спортын мастернууд: Шэтэһээ — 1972 оной СССР-эй чемпионка, дэлхэйн экс-рекордсменка, энэ жэлэй апрель һара соо Москвада үнгэргэгдэһэн «Хабарай годлинууд» гэжэ уласхоорондын мүрысөөндэ илагша Галина Архипова, РСФСР-эй арадуудай зунай V спартакиадын чемпион, Швецидэ болоһон уласхоорондын мүрысөөндэ хабаадагша Мэлс Дабаев, Ставропольһаа — Иван Норбоев, тэрэнэй һамган — Лхама Бадмажапова (мүнөө эдэнэр энэ хизаарай «Урожай» бүлгэмэй командые һорино), мүн Россин Федерациин түрүү бэрхэ һуршад, спортын мастернууд Владимир Митупов, Михаил Архипов, манай Буряадай АССР-һээ — Анатолий Гармаев, Хубита Раднаев, Цындыма Цымпилова, Александра Будаева гэгшэд энэ мүрысөөндэ хабаадахадаа, хёрхо харасатай, шандааһа шангатай, тэсэбэри ехэтэй байһанаа харуулан, спортдо дуратайшуулые баярлуулба.

Һур харбалга хадаа наһанай илгаада хабаагүй, үг залгамжалһан спортын зүйл болоно. Ушарынь юуб гэбэл, үбгэ һамган хоёр Архиповтан, Дабаевтан, Норбоевтон болон Митуповтанһаа гадна, Шэтын областиин Оно-ной районой «Гигант» колхозой бухгалтер, 51-тэй һураша Валентина Гомбоевна Ешеевагай хоёр хүбүүтэеэ энэ мүрысөөндэ хабаадаһаниинь үлүү һонирхолтой.

— Спортын мастер Владимир Митуповай 1970 ондо манай колхоздо хүдэлхэеэ ерээд, һур харбагшадые һорижо захалхадань, секцидэ ябажа эхилээ һэм. Энээнэй урда тээ буряад номо годли гартаа барижа үзээһэншье һаа, түрүүшээр ядалсаа бэлэйб. Һуршаар сагаалса харбаха гээшэ хүшэр бэрхэтэй байгаа һэн, — гэжэ нэгэдэхи разрядтай Валентина Гомбоевна хөөрэнэ. — Түрүүшын үдэр муугаар харбааб, тиин мүнөө гээгдэлээ хүсэлдүүлжэ байнаб. Саашадаа энээнээ алдаагүй һаа, спортын мастерта кандидадай нормо дүүргэжэшье болохоб, — гээд, тэрэ харбахаяа ошоо һэн.

Эрэшүүл — 90, 70, 50, 30 метрэй, эхэнэрнүүд — 70, 60, 50, 30 метрэй, хүбүүд — 70, 50, 30 метрэй, басагад 60, 50, 30 метрэй зайда мүрысэбэ.

Түрүүшын үдэрһөө хойшо Шэтын областиин нэгэдэхи командын, Буряадай АССР-эй һуршадай дунда илангаяа шанга тэмсэл болобо. Эрэшүүлэй дунда 90 метрэй зайда Мэлс Дабаев (475 очко) — нэгэдэхи, Шэтын областиин хоёрдохи командын түлөөлэгшэ Александр Ешеев — хоёрдохи, Ставрополиин түлөөлэгшэ Иван Норбоев гурбадахи һуури эзэлээ. 70 метрэй зайда Ешеев 529 очко абажа, илаһан байна. Норбоев, Дабаев удаадахи һууринуудта гараа. 50 метрһээ харбахадаа, Шэтын областиин хоёрдохи командын түлөөлэгшэ Аюшиев эрхимлэбэ — 562 очко. Дабаев, Цэжап Эрдынеев (Шэтэ) шангай удаадахи һууринуудые эзэлээ. 30 метрэй зайда Дабаев (652 очко) үшөө дахин шалгарба. Тэрээнһээ нэгэ очкогоор гээгдэһэн манай спортсмен А. Гармаев — хоёрдохи, Ц. Эрдынеев гурбадахи һуурида гараһан байха юм.

Дүрбэн үдэрэй дүнгүүдээр эрэшүүлэй дундаһаа уласхоорондын классай спортын мастер Мэлс Дабаев 2208 очко абажа, илалта туйлаба. Буряадай АССР-эй түлөөлэгшэ Анатолий Гармаев — 2137, һая 19-тэй болоһон Цэжап Эрдынеев 2125 очко абажа, шангай һууринуудые эзэлээ. Тэрэ спортын мастерай нормо дүүргэһэн байна. Эхэнэрнүүд соонһоо уласхоорондын классай спортын мастер Галина Архипова бүхы зайда илажа, 2268 очкотойгоор бусадһаа һураггүй булюу байһанаа харуулба. Манай республикын спортсменка Цындыма Цымпилова, Ставропольһаа Лхама Бадмажапова тус тустаа хоёрдохи, гурбадахи һууринуудта гараа.

— Энэ мүрысөөн СССР-эй кубогта хүртэхын түлөө июлиин 21-һээ 25 хүрэтэр Таллин хотодо үнгэргэгдэхэ нааданай урда тээ боложо, «Урожай» бүлгэмэйхидтэ ехэ шалгалта болобо. Һаяар Ленинград хотодо ошожо, һорилго хэн, Советскэ Союзай кубок эзэлхые оролдохо байнабди, — гэжэ СССР-эй суглуулагдамал командын гэшүүн Галина Архипова хэлээ.

Байгша оной июниин 25-һаа 29 болотор Каховкодо үнгэргэгдэһэн ВЦСПС-эй түрүү һуури эзэлэлгын мүрысөөндэ хабаадаһан манай хүршэ областиин түлөөлэгшэд — 10-дахи классай һурагшад, спортын мастер Владимир Ешеев, юһэдэхи класста орохо, мастерта кандидат Валентина Эрдынеева гэгшэд эдир хүбүүд, басагадай дунда эрхимлэбэ.

Шэтын областиин нэгэдэхи команда эбтэй эетэй, бэлэдхэл һайнтай байжа, дүн хамта 16911 очко абаад, табадахи жэлээ удаа дараалан РСФСР-эй чемпионуудай нэрэ солодо хүртэбэ. 3508 очкогоор эдээнһээ гээгдэһэн Буряадай АССР-эй спортсменүүд — хоёрдохи, Томскын түлөөлэгшэд (11305 очкотой) гурбадахи һуурида гараа.

Илагшадта дамжуулгын кубок барюулагдаһан, бэрхэ бэрхэ спортсменүүд дипломуудаар, вымпелнүүдээр, үнэтэ бэлэгүүдээр шагнагдаһан байха юм. Тиихэдэ Галина Архипова мүрысөөнэй эгээл эрхим спортсмен гэжэ тоологдон, физкультура ба спортын республиканска комитедэй тусхай кубогто, мүнгэн шанда хүртөө. Спортын ветеран Валентина Гомбоевна Ешеева, нютагай эрхим харбагша Анатолий Гармаев, эгээл эдир спортсмен Люба Фефелова (Ленинградай эдир басаган 14-тэй), илалта туйлаха ехэ хүсэл эрмэлзэлтэй Иван Норбоев облпрофсоведэй, «Труд» бүлгэмэй, хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзуудай обкомой шангуудта хүртэбэ.

СССР-эй кубогта хүртэхын түлөө мүрысөөндэ Россин Федерациин «Урожай» бүлгэмэй нэрэ хүндые хамгаалха команда энэ мүрысөөнэй дүнгүүдээр бүридүүлэгдэбэ. Илажа гарагшадһаа гадна, манай республикын бэрхэ харбагшад Анатолий Гармаев, Цындыма Цымпилова гэгшэд командада оруулагдаба. Тиихэдэ Хубита Раднаев командын тренерээр томилогдоһон байха юм.

ЭНЭ ЕХЭ МҮРЫСӨӨНДЭ физкультура ба спортын республиканска комитет анхаралаа багаар табяа гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Нааданай үнгэргэгдэһэн талмайе радиофицировалхэ гү, али ядахын сагта, мүрысөөнэй ябаса тухай мегафоноор соносхожо байха ёһотой һэн гэжэ һанагдана. Үглөөнэй 10-һаа үдэрэй 3—4 саг хүрэтэр шанга тэмсэлэй үргэлжэлһэн дээрэһээ эндэ буфет нээжэ, һэрюун ундаар, эдеэ хоолоор спортсменүүдые хангабал, таарамжатай байгаа.

Б-М. ЖИГЖИТОВ,
манай корр.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: РСФСР-эй «Урожай» бүлгэмэй чемпионууд М. Дабаев, Г. Архипова; мүрысөөнэй үе.
Б. ГАДЬЯНОВАЙ фото.

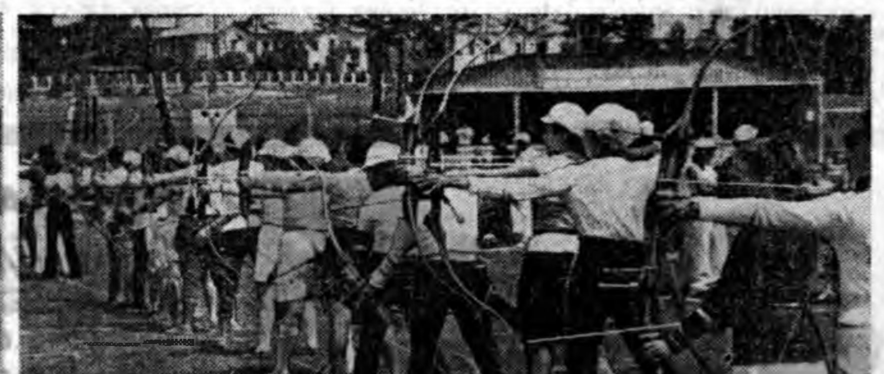

УНШАГШАД, АНХАРАГТЫ

Буряадай комсомолой 50 жэлэй алдарта ойе тэмдэглэхэ үдэр бүри ойртожо байна. ВЛКСМ-эй обком эдэ үдэрнүүдтэ үнгэрхэ һайндэрлэлгын түсэб табинхай. Энээниие уншагшадай анхаралда табинабди.

Июлиин 4-һөө Буряадай комсомолой 50 жэлэй ойе Улаан-Үдэдэ һайндэрлэжэ эхилбэ. Энэ үдэр залуу уран зураашадай, фотографуудай хүдэлмэритэй, залуушуулай техническэ творчествотой танилсуулһан выставкэ Куйбышевай гудамжадахи выставочно зал соо нээгдэв. Эндэ республикымнай ажалшадай ажабайдал, ажал хэрэгүүдыень харуулһан зурагууд, фото-зурагууд табигдаа. Мүн залуу уралан нарижуулагшадай, ухаалан зохёогшодой хэһэн бүтээлнүүд горитой һуури эзэлхэ болоно.

Футболоор СССР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө «А» классай хоёрдохи лигэдэ наададаг «Сэлэнгэ» (Улаан-Үдэ), «Зауралец» (Курган) командануудай уулзалга мүн лэ һайндэрлэлгын түсэб соо ороно.

Июлиин 5-най үдэр хүдөөгэй аймагуудһаа, хүршэ областьнуудһаа һайндэрлэлгэдэ хабаадалсахаяа ерэһэн делегацинуудай гэшүүдые Улаан-Үдэтэй танилсуулхаар түсэблэгдэнэ.

Манай айлшад хотымнай промышленна предприятинуудтай, музейнүүдтэй, түүхэтэ газарнуудтай, театрнуудтай танилсаха юм.

Жэшээлхэдэ, город соогуур экскурсида ябуулхадаа, этнографическа, хизаар ороноо шэнжэлэлгын Хангаловай нэрэмжэтэ музейнүүдтэ, локомотивна депогой, локомотив-вагон заһабарилгын заводой ажалай алдар солын музейнүүдтэ абаашажа, тэдэнээ танилсуулха.

Энэл үдэр ВЛКСМ-эй обкомдо комсомолой ветерануудтай уулзалга болохо. Мүн аймагуудай, районуудай комсомолой организацинууд һайндэрэйнгөө рапортнуудые ВЛКСМ-эй обкомдо барюулха юм.

Энэ үдэрэй программа оперо болон баледэй театр соо харуулагдаха һайндэрэй концертээр түгэсэхэ.

Июлиин 6-да үглөөнэй 10 час 30 минутада В.И. Ленинэй хүшөөдэ сэсэгүүдые табилганай болоһоной удаа, үглөөнэй 11 сагһаа һайндэртэ зорюулагдаһан ВЛКСМ-эй обкомой баяр ёһололой Пленум эхилхэ.

Мүн лэ 11 сагһаа Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын театрай хажуудахи талмай дээрэ асфальт дээрэ зураг зуралгаар үхибүүдэй конкурс үнгэргэгдэхэ байна. Харин үдэрэй 12 сагта Соведүүдэй талмай дээрэ авиамоделистнүүдэй мүрысөөн нээгдэхэ болоно.

Үдэшын зургаан сагта Буряадай АССР-эй 25 жэлэй ойн нэрэмжэтэ стадион дээрэ митинг-манифестаци болохо.

Хотын паркнууд болон амаралгын газарнуудта хатар, наадан, аттракционууд эмхидхэгдэжэ, хүхюун шог энеэдэн, дуун, шүлэг зэдэлхэ юм.

Июлиин 6—7-ной үдэрнүүдтэ түймэр саралгаар зональна мүрысөөн Дээдэ-Онгостойдо үнгэргэгдэхэ. Энэ һонирхолтой мүрысөөн үглөөнэй 10 сагһаа эхилхэнь.

Июлиин 7-до сурхарбаанай финальна мүрысөөн ипподром дээрэ нээгдэхэ. Эндэ республикымнай эрхимэй эрхим бүхэ барилдаашад, һур харбагшад, мори һорёошод сугларжа, чемпионуудай нэрэ зэргын түлөө тэмсэхэ болоно гээшэ. Мүрысөөнэй туг үглөөнэй 10 сагта үргэгдэхөөр хараалагданхай.

Буряадай АССР-эй 25 жэлэй ойн нэрэмжэтэ стадион дээрэ үглөөнэй 11, үдэшын 7 сагта республикымнай, манай ороной бусад область, хизаарнуудһаа болон союзна республиканууудһаа уригдажа ерэһэн дуушад, хатаршад, уран шүлэг уншагшад бэлиг шадабарияа харуулха.

Ипподром, театр, стадиондо ерэжэ, эдэ бүгэдые харахыетнай уншагшадые уринабди.

ПРАВДА БУРЯТИИ

Нэгэдэхи хуудаһанда. Совет-американ хамтын Коммюнике, «Союз-14» гэжэ замбуулинай онгосын ниидэлгэ тухай ТАСС-ай мэдээсэл.

Хоёрдохи хуудаһанда. Комсомолой ойн баярые угтуулан— суглуулбари. «Кооперациин уласхоорондын үдэр» — А. Именохоевой статья.

Гурбадахи хуудаһанда. Совет-американ хамтын Коммюнике. (Түгэсэл).

Дүрбэдэхи хуудаһанда. Элдэб һонинууд.

СЭНХИР ЭКРАН

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

«Орбита». 14.35 — «Шадамар гартан» — хүүхэдүүдтэ зориулагдаһан дамжуулга (үнгэтэ). 15.05 — һүүлэй һонин. 15.15—«Ажалда алдар солол». Һайн дурынай уран зураашадай бүхэсоюзна выставкын залһаа репортаж. 15.45—«Таряа хураалга эхилнэ». Бүхэсоюзна репортаж. 16.20 — Марк Твен. «Укрощение велосипеда». СССР-эй арадай артист И. Горбачев уншаха.

16.30 — «Мэндэ амар, доктор» — телевизионно уран һайханай фильм (үнгэтэ). 17.50 — 18.00 — Забһарлалга. 18.00 — «А плюс Б» — залуушуулай программа. 19.00 — «Время» — мэдээсэлэй программа.

Улаан-Үдэ. 19.30 — «Табадахи ажалай...» — һурагшадта зорюулагдаһан дамжуулга. 20.00 — Телевизионно һонин. 20.20 — «Газар дэлхэйн байдал тухай совет хүнүүдэй һанамжа». 20.45 — Буряадай телевидениин ба радиогой арадай инструментнүүдэй оркестрэй концерт.

«Орбита». 21.10 — П. И. Чайковскиин нэрэмжэтэ Уласхоорондын V конкурс. 21.40 — Академигууд В. А. Энгельгардт А. А. Баев хоёртой уулзалга. 22.10—«Кино болгожо бүтээгдэһэн уран зохёол». «Белый клык» — уран һайханай фильм. 23.30 — Футболоор СССР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн. Хоёрдохи тайм. «Динамо» (Тб.) — «Динамо» (Киев). Тбилисиһээ дамжуулга хэгдэхэ.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

«Орбита». 19.30 — Тамаралгаар СССР-эй чемпионат. 20.00 — «КамАЗ» — минии хүбүн заян» — телевизионно документальна фильм түрүүшынхиеэ харуулагдаха.

ДЭЛХЭЙН ГАЗЕТЭНҮҮД ЮУН ТУХАЙ БЭШЭНЭБ?

Совет-американ хөөрэлдөөнүүд гадаадын хэблэлэй гол темэнь байһаар. СССР-эй ба США-гай хүтэлбэрилэгшэдэй хоорондо июлиин 2-то үргэлжэлүүлэгдэһэн хөөрэлдөөнүүдэй үедэ стратегическэ зэбсэг хэрэгсэлнүүдые хизаарлаха, ядерна зэбсэг хэрэгсэлнүүдые газар доро туршалгые хизаарлаха асуудалнуудые зүбшэн хэлсэһэн, мүн Дүтын Зүүн зүгтэхи байдалые эмгалан ёһоор гуримшуулха, Түбэй Европодохи зэбсэгтэ хүсэнүүдые, зэбсэг хэрэгсэлнүүдые хороохо тухай асуудалнуудаар, уласхоорондын байдалай бусад хэдэ хэдэн асуудалнуудаар һанамжануудаа хэлсэһэн байна гээд политическэ шэнжэлэгшэд тэмдэглэнэ.

Советскэ Союзай хүтэлбэрилэгшэдэй хүндэлэлдэ США-гай Президентын эмхидхэһэн обед дээрэ КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь Л. И. Брежневэй, США-гай Президент Р. Никсонэй хэлэһэн үгэнүүдые, мүн совет телевиденеэр Р. Никсонэй хэлэһэн үгые газетэнүүд үргэнөөр тунхаглана.

Советскэ Союзай, Холбоото Штадуудай хүтэлбэрилэгшэдэй гурбадахи уулзалгын үеэр гар табигдаһан документнүүд тухай Польшын «Трибуна люду» газетэ бэшэхэдээ, эдэ бүгэдэ эб найрамдал хангаха, харилсаа холбоо тогтоохо талаар хэгдэһэн ехэ хүдэлмэриин, хүсэлэл оролдолгын аша үрэ болоно гэжэ тэмдэглэнэ.

«Эб найрамдалай аша туһада, этигэл найдабариин оршон байдалда», «Хүн зоной жаргалта байдалай аша туһада» гэһэн гаршагууд доро Болгариин хэблэл совет-американ хөөрэлдөөнүүд тухай материалнуудые толилбо. США-гай Президентын эмхидхэһэн обед дээрэ Л. И. Брежневэй хэлэһэн үгые «Работническо дело» газетэ тунхаглахадаа, совет-американ гурбадахи уулзалта, урдынхидал мэтэ, бүтэмжэтэй һайн, аша үрэ ехэтэй байха гэһэн үгэнүүдыень онсолон дурдана.

Энэ уулзалга бүхы хүн түрэлтэнэй аша туһада харилсаа холбооной шэнэ арга боломжонуудые нээхэ байна гээд Берлинэй «Нойес дойчланд» газетэ бэшэнэ. КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь Л. И. Брежневэй США-гай Президент Р. Никсонтэй хэһэн хөөрэлдөөнүүд уласхоорондын аюулгүй байдал хангаха хэрэгтэ ехэ туһа хүргэхэ байна гэжэ ГДР-эй «Дер морген» газетэ мэдээсэнэ.

Совет-американ хөөрэлдөөнүүдэй үедэ зүбшэн хэлсэгдэһэн асуудалнуудта гүнзэгы шэнжэлэл хэгдэжэ, тодорхой үрэ дүнгүүд туйлагдана гээд Венгриин «Непсабадшаг» газетэ тэмдэглэнэ.

Ракетэһээ хамгаалалта хэхэ түхеэрэлгэнүүдые хороохо, ядерна зэбсэг хэрэгсэлнүүдые газар доро туршалгаяа болюулха, стратегическэ добтолхы зэбсэг хэрэгсэлнүүдые бүтээн гаргалгаяа хизаарлаха гэхэ мэтэ гол шухала асуудалнуудаар хоёр тала үгээ ойлголсоһон байна гээд американ хэблэл Москваһаа эльгээгдэһэн корреспонденцинүүд дотороо мэдээсэнэ.

Советскэ Союзай, Америкын Холбоото Штадуудай хүтэлбэрилэгшэдэй энэ уулзалга уласхоорондын шахардуу байдал һуларуулха, бүхы дэлхэйдэ эб найрамдал хангаха хэрэгтэ шухала үдхэ шанартай байна гэжэ Л. И. Брежнев хэлээ гээд «Нью-Йорк таймс» газетэ тэмдэглэнэ.

Байгал-Амарай түмэр замай барилга тухай Швециин «Свенска дагбладег» газетэ бэшэнэ.

Монгол, совет залуушуулай хани барисаанай Совет Киргизэй ниислэл — Фрунзе хотодо үнгэргэгдэжэ байһан табадахи фестиваль тухай Монголой «Үнэн» газетэ уншагшадтаа мэдээсэнэ.

Индонезиин гадаадын хэрэгүүдэй министр А. Малигай албанай хэрэгээр ПНР-тэ ерээд байһан тухай Польшын хэблэл үргэнөөр бэшэнэ.

(ТАСС).

СОФИ

Харилсаагаа үргэдхэхын тула

ТАСС

НРБ-гэй Ой модоной ба байгаали хамгаалха министерствын, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Ойн ажахын гүрэнэй комитедэй хоорондо ойн ажахын талаар научно-техническэ харилсаа холбоогоо үргэдхэхэ тухай протоколдо эндэ гар табигдаа. 1975 ондо, мүн 1976—1980 онуудта энэ талаар бэелүүлэгдэхэ хамтын хэмжээ ябуулганууд протокол соо хараалагдаһан, хүдэлмэриин түсэбүүд табигдаһан байна.

НЬЮ-ЙОРК

ООН-ой комитедэй сесси

ТАСС

Замбуулинай дайдые амгалан байдалда ашаглаха талаар ООН-ой комитедэй ээлжээтэ сесси эндэ нээгдэбэ. Тодорхойлон хэлэхэдэ, хэмэл ододой туһаламжаар Газарые шэнжэлхэ асуудалнууд эндэ проектээр табигдана.

ГАВАНА

ГАЗАРАЙ БАЯЛИГЫЕ — АРАД ЗОНОЙ АША ТУҺАДА

ТАСС

Кубын газар дайда ашагта малтамалнуудаар угаа баян юм. Никель, зэд, түмэр ба үнгэтэ бусад минералнууд газарайнь гүн дунда бии. Никелиин нөөсэ баялигуудаар энэ орон дэлхэйдэ дээдэ һууринуудай нэгые эзэлдэг. Ардай засагай тогтоходо урда тээ газарай баялигууд гадаадын капиталистнуудай гарта байгаа.

Национальна экономикоёо хурдан түргөөр хүгжөөхын тула ашагта малтамалнуудые шэнжэлхэ нээхэ бодото хэмжээнүүдые абаха эрилтэ табиба. Тиимэһээ 1962 ондо минерална нөөсэ баялигуудые шэнжэлхэ институт байгуулагдаа. Институдай хүдэлмэрилэгшэд Кубын геологическа карта зохёон туруушын удаа бүтээһэн байна.

ГАВАНА

Матансас провинцида һунгалта болобо

ТАСС

Арадай засагай зургаануудта үнгэрэгшэ амаралтын үдэр Матансас провинцида болоһон һунгалта Кубын арадай Коммунис партияа, Революционно правительстваа нягтаар тойрон жагсанхай байһыень элирхэйлэн харуулба.

Хүдэлмэришэд, алба хаагшад, таряашад, революционно зэбсэгтэ хүсэнүүдэй солдадууд, офицернүүд, студентнэр эртэ үглөөнһөө хойшо гүрэнэй тугуудаар шэмэглэгдэһэн һунгуулиин урнанууд тээшэ ошоһон байна. 5 мянга гаран үйлэдбэриин түрүү ажалшад, социалис соревнованиин эдэбхитэ хабаадагшад, олониитын эдэбхитэ хүдэлмэрилэгшэд депутадууда кандидадуудаар дэбжүүлэгдэһэн байгаа.

Энэ һунгалта революциин илаһанай һүүлээр түрүүшынхиеэ үнгэргэгдэбэ. Кубада социалис демократиин хүгжэжэ, үргэн ниитэ арад түмэнэй творческо эдэбхиин үргэдэжэ байһые һунгалта гэршэлбэ.

Удаань орон соогуур бүхы дээрээ һунгалтанууд үнгэргэгдэхэ юм.

Матансас провинцида ерэһэн Кубын Компартиин ЦК-гай Нэгэдэхи секретарь, Революционно правительствын Премьер-Министр Фидель Кастро һунгагшадай эдэбхи үүсхэлдэ үндэр сэгнэлтэ үгөө. Пресс-конференци дээрэ үгэ хэлэхэдээ, һунгалта бүгэдэ арадай һайндэр боложо үнгэрбэ гээд тэрэ хэлэһэн байна. Энэнь Коммунис партидаа, Революционно правительстводоо арад зоной этигэл найдабаритай байһые гэршэлнэ.

НЬЮ-ЙОРК

Альберта Кингын алуулһан тушаа

ТАСС

Негрнүүдэй граждан эрхын түлөө элитэ мэдээжэ тэмсэгшэ Мартин Лютер Кингын эхэ Альберта Кингые хэхэсажа, дурасхаалыень хүндэлхын тула зуугаад американецууд Джорджии штадай Атланта хотодо суглараба.

Июниин 30-най үдэр нэгэ хүн сүмэ соо ороод, түшаалдахысаа буудажа, хоёр хүниие алаа, хоёр хүниие шархатуулаа. Эдэнэй дунда Мартин Лютер Кингын эхэ алуулһан байна.

Энэ гутамшаг муухай үйлэ хэрэг дураа гутажа байһанаа ороной олониитэ элирхэйлнэ. Тиихэдээ алуулһан Альберта Кинг Мартин Лютер Кингын дурасхаалые хүндэлэнэ.

БУЭНОС-АЙРЕС

Ороной хүтэлбэрилэгшэдэй дунда хүлгөөтэй

ТАСС

Иишэ ороһон мэдээсэлнүүдэй ёһоор, нёдондо жэлэй сентябрь һарада хунтын хэһэн урбалтын һүүлээр бүридүүлэгдэһэн Чилиин сэрэгэй правительствын бүхы министрнүүд, бүхы провинцинуудай префектнүүд тушаалһаа бууба. Ороной министерствэнүүдэй ба гүрэнэй бусад эмхи зургаануудай дээдэ тушаалтад бултадаа тушаалһаа бууха тухай «гүйлтэ мэдүүлгэнүүдые» нэгэн доро бариба гээд генерал Бонилья журналистнуудта мэдээсээ. Хунтын удамарша генерал Пиночедэй өөрыгөө нэрлэһэнэй ёһоор, «нациин верховно хүтэлбэрилэгшэ» өөртэнь аша туһагүй бүхы хүнүүдые гүрэнэй аппарадһаа гаргахые эрмэлзэнэ. Шуһата муухай фашис үйлэ хэрэгээ ябуулхадань, шэнэ министрнүүд, бусад чиновнигууд үгэ дуугүйгөөр дүүргэхэ ёһотой.

Хархис зонхилогшо Пиночед харата хэрэгүүдээ бэелүүлхые шамдана. Аргентинын «Опиньон» газетын бэшэһэнэй ёһоор, гансал би өөрынгөө һанаашаар гүрэнөө зонхилон ударидаха ёһотойб гэжэ тэрэ мэдүүлнэ.

САН-ХОСЕ

Шэнэ президент—хуушан политика

ТАСС

Энэ жэлэй март һарада үнгэргэгдэһэн бүгэдэ ниитын һунгалтын үедэ һунгагдаһан Гватемалын шэнэ президент генерал Эухенио Лаугеруд Гарсиа тушаалдаа хуулиитаар оробо гэжэ Гватемалын радио мэдээсэнэ.

Энээнтэй дашарамдуулан, Гватемалын ниислэл хотодо болоһон ёһолол дээрэ Эухенио Лаугеруд Гарсиа үгэ хэлэхэдээ, орон доторхи байдал хэлбэришэгүйгөөр муудажа байна гэбэ. Гэбэшье заһабари хэхэ тухай бүгэдэ ниитэдэ зарлаһан юумэгүй. Эрхэ сүлөө, арадай эрилтэнүүдые тэрэ тоонгүй гэжэ энэ президент һанамжална.

НЬЮ-ЙОРК

Эрилтэнүүдыень дэмжэнэ

ТАСС

Һуралсалай национальна хүтэлбэрилэгшэдэй ассоциациин ээлжээтэ съезд Чикаго хотодо болобо. Багшанарай салин хүлһэнэй хэмжээ нэмэгдүүлхэ тухай, США-дахи һуралсалай эрилтэнүүдые мүнгэ һуралсалай профсоюзуудайнгаа эрилтэ хайдаа мэдүүлһэн байна. Чикаго хотодо гурбан мянга гаран багша хабаадаба.

УНШАГТЫ, һонирхохол байхат

ӨӨРСЭ ШУХАГ ОЛДОШО

УҺАН ДООГУУР тамарха дуратай шведүүд С. Карлссон, Т. Бьерклунд Швециин зүүн урда захадахи Грют гэжэ һуурин шадараар Балтиин далай соогуур тамаралга хэхэдээ, XVII зуун жэлэй түрүүшын хахадай үеын зэд мүнгэнүүдые олоһон байна. Һаяхан тэдэ уһанда шэнгэһэн судын торхо олоо һэн. Судын торхын эбдэрхэйнүүдэй дунда XVII зуун жэлэй 500 гаран хашарһа мүнгэ (эдэнэй дүрбэниинь өөрсэ шухаг юм) олоходоо, эдэнэр угаа ехээр гайхаһан гэлыһэн байгаа. Хоморой шухаг хашарһа мүнгэнүүд туд бүридөө аяар 78х33 сантиметр хэмжээнтэй, 19,7 килограмм шэгнүүртэй юм. Эдэ тэбхэр булантай. Эдэ хашарһа мүнгэнүүд 1645 ондо Швециин Авест хотодо гаргагдаһан түүхэтэй. Түүхын мэдээнүүдэй ёһоор, 26552 шимэ хашарһа мүнгэ гаргаһан байгаа. Энээнэй тула 500 шахуу тонно зэд хэрэгтэй болоо бшуу. XVII зуун жэлэй тэн үеэр дэлхэйн дэлгүүр дээрэ зэдэй үнын эрид унахада, Фалун хотодо шудхагдадаг ехэ зэдые хашарһа мүнгэн болгохоор правительство шиидхээ һэн. Иимэ мантан томо мүнгые хүнүүд хэрэглэдэггүй һааб даа. Гэбэшье хүн зон ехэ налог татабариие энээгээр лэ түлэдэг байһан юм гэхэ.

АГНАЖА ҺУРАХЫН ТУЛА..

«ХҮНҮҮДЭЙ энэ арал дээрэ түрүүлэн буужа, хүлөө табихадань, үрэмшөөнүүд эдэниие угтаһан юм», — гэжэ Маврики арал дээрэ ажаһуудаг хүн зон хэлсэдэг. Һарьһа эрбээхэйнүүд эртэ урда сагһаа хойшо үзэсхэлэн һайхан арал дээрэ ажамидардаг байгаа гэжэ мүнөөнэй эрдэмтэд батална.

Аралай гүн дундахи буртаг шэрэнгитэ ой модоной холтоһон доогуур үдэртөө хорожо амараад, боро хараанай буумсаарнь, эдеэ хоол бэдэрэн гарадаг байна. Заримдаа эдэнэр кокосово пальмануудай набшаһан соогуур хородог. Гүнзэгы нойрто эзэлэгдэн борсойходожо байхадаа, ямар нэгэ үрэ жэмэс мэтээр харагдадаг. Эндэ эгээлэй юрын гэхэ гү, али ганса нюдэтэй (харасань айхабтар тулюур) үрэмшөөнүүд ажамидардаг юм.

«Ниидэдэг үнэгэн» гэжэ эндэ нэрлэгдэдэг мантан томо һарьһа эрбээхэйнүүд угаа һонирхолтой, өөрсэ шухаг байһаараа шалгарна. Эдэнэй хүрибтэр үнгэтэй далинууд дэбигдэхэдээ, аяар 75 сантиметр болодог. Үдэрэй халуунда удаан саг соо амарһан «ниидэдэг үнэгэд» боро хараанай боломсоорнь, нойрһоо һэрижэ, шагта шэнги бэлтэгэр нюдөөрөө эдеэшэһэн жэмэсүүдые бэдэрэн, саад соогуур элин-халин ниидэдэг байна. Һүниин турша соо эдэнэр зуун километр ниидэхэ аргатай. Мүнөө «ниидэдэг үнэгэд» улам үсөөржэ байна. Агнажа һурахын тула хүнүүд эдэнэй хойноһоо агнуури хэдэг юм. Наранай оромсоор, эндэ буугай абяан дуулдаха. Тиихэдэнь хорхойдо хориггүй үрэмшөөнүүд хэдэн арбаадаараа газарта унаха. Һарьһа эрбээхэйнүүдые агнадаг олохон «ангуушад», Англиин хуушанай ёһо заншалаар, ангуудые сахин хамгаалха бүлгэмэй гэшүүд байдаг юм.

АЙНУ ГЭДЭГ АРАДАЙ ҮГЫТЭЙ ТУЛЮУР БАЙДАЛ

ЯПОНДОХИ айну гэдэг арад үндэһэтэн үгытэй тулюур байдалтай.

Мүнөө орон дотор айну гэдэг арад үндэһэтэнэй 60 мянган хүн тоологдоно. Эдэнэй 18 мянганиинь Хоккайдо гэжэ арал дээрэ ажаһуудаг юм. Хэзээ нэгэтэ эдэнэр Японой булэг олтирогуудай ехэнхи хубиие эзэлдэг байгаа. Японой хэблэлэй һанамжын ёһоор, мүнөө үедэ айну гэдэг арад үндэһэтэн эгээн лэ гээгдэнги, япон зонһоо таһархай, үгытэй тулюур байдалтай. Эдэнэй 30 гаран процентнь хоолойгоошье тэжээхэ аргагүй. Тиимэһээ гүрэнэй тэдхэмжээр ажаһуудаг. Айну гэдэг арад үндэһэтэнэй олонхинь үзэг бэшэг мэдэхэгүй байна.

Эгээл иимэһээ Хоккайдо арал дээрэ ажаһуудаг эдэнэр элдэб аяг ааша гаргажа, ондоо тээһээ ерэһэн аяншалагшадые сэнгүүлдэг. Энээнэйнь түлөө тэдэнэртэ мүнгэ түлэдэг юм.

«Хоккайдо арал дээрэхи үндэһэн зониие сахин хамгаалха» тухай хуули олон жэлэй урда тээ Япондо абтаа һэн. Гэбэшье энэ хуулида хэншье анхаралаа хандуулдаггүй. Ушарынь юуб гэхэдэ, энэ хуули Японой айну арад үндэһэтэниие тоохогүй, тэдэнэй хуушан заншалые урагшатай болгохо тухай хараалагдаагүй юм.

Редактор Ц. Ц. ЦИБУДЕЕВ.

Манай адрес, телефонууд:

г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 35. Телефоны: редактора — 54-54, приемная — 54-93, зам. редактора — 68-08, зам. редактора — 62-62, отв. секретаря — 50-52, секретариат — 66-76, отделы: партийной жизни — 60-91, сельского хозяйства — 64-36, 63-86, пропаганды и агитации — 56-23, промышленности и строительства — 61-35, советского строительства и быта — 69-58, культуры и школ — 60-21, писем и рабселькоров — 67-81, информации — 34-05, общественная приемная — 56-62, машинное бюро — 57-63, фотолаборатория — 33-61.

 Типография управления по делам издательств, полиграфии и книжной торговли Совета Министров БурАССР. Н-00521 Заказ № 00444